

Қазақстан Республикасының
Қазақстан Республикасының
Ұлттық Банкі

Инфляцияға шолу
2006 жылғы 3-тоқсан

Мазмұны

Мазмұны	2
Негізгі терминдер мен ұғымдар	3
1. Инфляциялық үдерістер	7
1.1. Тұтыну бағалары	7
1.2. Базалық инфляция	8
1.3. Экономиканың нақты секторындағы бағалар	10
1.3.1. Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар	10
1.3.2. Ауыл шаруашылығындағы бағалар	11
1.3.3. Кәсіпорындардың мониторингі	11
1.4. Инфляция факторлары	12
2. Салық-бюджет саясаты	15
3. Ақша-кредит саясаты	19
3.1. Ақша ұсынысы	19
3.1.1. Ақша базасы	19
3.1.2. Ақша массасы	20
3.1.3. Экономикаға кредиттер	23
3.2. Ақша-кредит саясатының құралдары және операциялары	26
3.2.1. Ең төменгі резервтік талаптар	29
3.2.2. Депозиттер тарту	29
3.2.3. Қысқа мерзімді ноталар шығару	30
3.2.4. Заемдар беру	32
3.2.5. Валюта бағамы	32
3.2.6. Вексельдерді қайта есепке алу	36
4. Инфляция болжамы	37
4.1. 2006 жылғы 3-тоқсанға инфляция болжамын бағалау	37
4.2. 2006 жылғы 4-тоқсанға инфляция болжамы	37
4.3. 2007 жылғы инфляция болжамы	38
4.3.1. 2007 жылғы 1-тоқсандағы инфляция болжамы	39

Негізгі терминдер мен ұғымдар

1-бөлім бойынша. Инфляциялық үдерістер

Қазақстан Республикасында **инфляция** Астана және Алматы қалаларындағы, барлық облыс орталықтарындағы және қалалар мен аудан орталықтарының іріктелген шеңбері бойынша халық жеке тұтыну үшін сатып алатын тауарлар мен қызметтер бағаларының жалпы деңгейінің өзгерісін сипаттайтын тұтыну бағалары индексі (ТБИ) негізінде есептеледі. Инфляцияны есептеуге арналған тұтыну қоржыны үй шаруашылықтары шығыстарының құрылымын көрсетеді және халықтың тұтынуында барынша көп үлес салмағына ие тауарлар мен қызметтердің 508-ін қамтиды.

Базалық инфляция – бұл әкімшілік, оқиғаларға қатысты және маусымдық сипаттағы жекелеген факторлардың ықпалынан болатын қысқа мерзімді, біркелкі емес өзгерістерді болдырмайтын инфляция.

2004 жылдан бастап Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі базалық инфляцияны есептеуді әр түрлі 5 әдістеме бойынша жүзеге асыруда:

- көкөніс, жеміс, бензин және көмір бағасының өсуін есепке алмағандағы инфляция (1-нұсқа);
- көкөніс, жеміс, реттелетін қызмет көрсетулер мен энергия ресурстары бағасының өсуін есепке алмағандағы инфляция (2-нұсқа);
- бағаның ең жоғарғы 5 және ең төменгі 5 өсімін есепке алмағандағы (3-нұсқа);
- trimmed mean (4-нұсқа);
- median CPI (5-нұсқа).

Ұлттық Банк ақша-кредит саясатын жүргізу кезінде 1-ші және 3-нұсқалар бойынша есептелген базалық инфляцияның 2 негізгі көрсеткішін бағдарға алады.

Ұлттық Банк 2002 жылдан бері жүргізген **Кәсіпорындар мониторингі** шеңберінде нақты сектор кәсіпорындарының инфляциялық күтулерін зерттеулер жүзеге асырылуда. Мұндай зерттеу пікіртерім жүргізілген кәсіпорын басшыларының кәсіпорынның өндірістік қызметіне, оның ішінде өткен және алдағы тоқсандағы дайын өнімге және өндірісте пайдаланылатын шикізатқа сұраныс пен бағаға қатысты сапа бағаларымен сипатталады («көтеріледі», «төмендейді», «өзгеріссіз қалады»).

Диффузиялық индекс «көтеріледі» деген жауаптардың және «өзгеріссіз» деген жауаптардың жартысының жиынтығы ретінде шығарылады. Бұл индекс қаралып отырған көрсеткіштің өзгеру динамикасын сипаттайтын жинақталған индикаторы болып табылады. Бұл ретте индекстің 50-ден жоғары мәні көрсеткіштің оң өзгеруін, 50-ден төмен мәні – теріс өзгеруін білдіреді.

2-бөлім бойынша. Салық-бюджет саясаты

Бюджетке **түсімдер** кірістерді (салық түсімдерін, салықтық емес түсімдерді, негізгі капиталды сатудан түсімдерді), бюджеттік кредиттерді өтеуді, мемлекеттің қаржы активтерін сатудан түсімдерді қамтиды.

Бюджеттің **шығыстары** шығындар (ағымдағы және күрделі), бюджеттік кредиттер, қаржы активтерін сатып алу болып табылады.

3-бөлім бойынша. Ақша-кредит саясаты

Ақша базасы (резервтегі ақша) Ұлттық Банктің кассаларындағы қолма-қол ақшаны (Ұлттық Банктен тыс қолма-қол ақша), екінші деңгейдегі банктердің аударылатын және басқа депозиттерін, банктік емес қаржы ұйымдарының аударылатын депозиттерін және мемлекеттік және мемлекеттік емес қаржылық емес ұйымдарының

Ұлттық Банктегі теңгедегі ағымдағы шоттарын қоспағанда, Ұлттық Банк айналысқа шығарған қолма-қол ақшаны қамтиды.

Тар ақша базасы екінші деңгейдегі банктердің Ұлттық Банктегі басқа депозиттерін есепке алмағандағы ақша базасын білдіреді.

Ақша массасы Ұлттық Банктің және екінші деңгейдегі банктердің баланстарының шоттарын шоғырландыру негізінде айқындалады. Ол айналыстағы қолма-қол ақшадан және резидент заңды тұлғалар мен резидент үй шаруашылықтарының ұлттық және шетел валютасындағы аударылатын және басқа депозиттерінен тұрады.

Аударылатын депозиттер – бұлар: 1) кез-келген сәтте ақшаға номиналы бойынша айыппұлдар мен шектеулерсіз айналдыруға болатын; 2) чектің, траттаның немесе жиро-тапсырмалардың көмегімен еркін аударылатын; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен пайдаланылатын барлық депозиттер. Аударылатын депозиттер тар ақша базасының бір бөлігі болып табылады.

Басқа депозиттерге, негізінен, белгілі бір уақыт кезеңі өткеннен кейін ғана алынуы мүмкін немесе негізінен жинақ ақшаның тетіктеріне қойылатын талаптарға жауап беретін әдеттегі коммерциялық операцияларға пайдалану үшін олардың қолайлылығын азайтатын әр түрлі шектеулері бар жинақ және мерзімді депозиттер жатқызылады. Сонымен қатар, басқа депозиттерге шетел валютасында көрсетілген аударылмайтын салымдар мен депозиттер де кіреді.

Графиктердің, кестелердің және қосымшалардың тізбесі

Графиктер

1- график. Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы, алдыңғы кезеңге %-бен

Ошибка! Источник ссылки не найден.-график. Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы, өткен жылдың тиісті айына шаққанда, %-бен

3-график. Инфляция және базальқ инфляция, алдыңғы кезеңге %-бен

4-график. Инфляция және базальқ инфляция, жылдық көрсетумен, %

5-график. Сұраныс және баға өзгерістерінің диффузиялық индекстері

6-график. Мемлекеттік бюджеттің салық түсімдері

7-график. Мемлекеттік бюджеттің шығыстары

8-график. Мемлекеттік бюджеттің орындалуы

9-график. Ақша агрегаттарының динамикасы

10-график. Ақша мультипликаторының динамикасы

11-график. Экономикаға кредиттер және олар бойынша сыйақы ставкаларының динамикасы

12-график. Заңды тұлғаларға берілген кредиттер динамикасы

13-график. Халыққа берілген кредиттер динамикасы

14-график. Ұлттық Банк ставкалары дәлізінің шекаралары

15-график. Банктердің Ұлттық Банктегі корреспонденттік шоттарындағы қалдықтар

16-график. Ұлттық Банктің ішкі нарықтағы операцияларының сальдосы

17-график. Ең төменгі резервтік талаптардың нормативін орындау

18-график. Ұлттық Банк тартқан депозиттер бойынша сыйақы көлемі және ставкалары

19-график. Ұлттық Банктің екінші деңгейдегі банктерден тартылған депозиттер бойынша өтелмеген міндеттемелерінің көлемі

20-график. Қысқа мерзімді ноталарды орналастыру көлемі және олар бойынша кірістілік

21-график. Айналыстағы қысқа мерзімді ноталар

22-график. Теңгенің АҚШ долларына шаққандағы номиналдық айырбас бағамының динамикасы

23-график. Теңгенің еуроға және Ресей рубліне шаққандағы ресми бағамының динамикасы

24-график. Ішкі валюта нарығындағы сауда-саттық көлемі

25-график. Теңгенің нақты айырбас бағамы индекстері

26-график. 2006 жылғы инфляция фактісі және болжамы

Кестелер

1-кесте. Ұлттық Банктің активтері мен пассивтерінің өзгеру динамикасы

2-кесте. Ақша массасы өзгерістерінің динамикасы

3-кесте. Банктердің кассалары арқылы қолма-қол ақша беру және түсімдерінің сальдосы

4-кесте. Резиденттер депозиттері өзгерістерінің динамикасы

Қосымшалар

1-қосымша. Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының жұмыс істеу тетігінің өзгерістері

2-қосымша. Ең төменгі резервтік талаптарды қалыптастыру және орындау тетіктеріне енгізілген өзгерістер

3-қосымша. Ішкі нарықта валютаға сұраныстың өсуіне ықпал еткен саясаттағы өзгерістер

1. Инфляциялық үдерістер

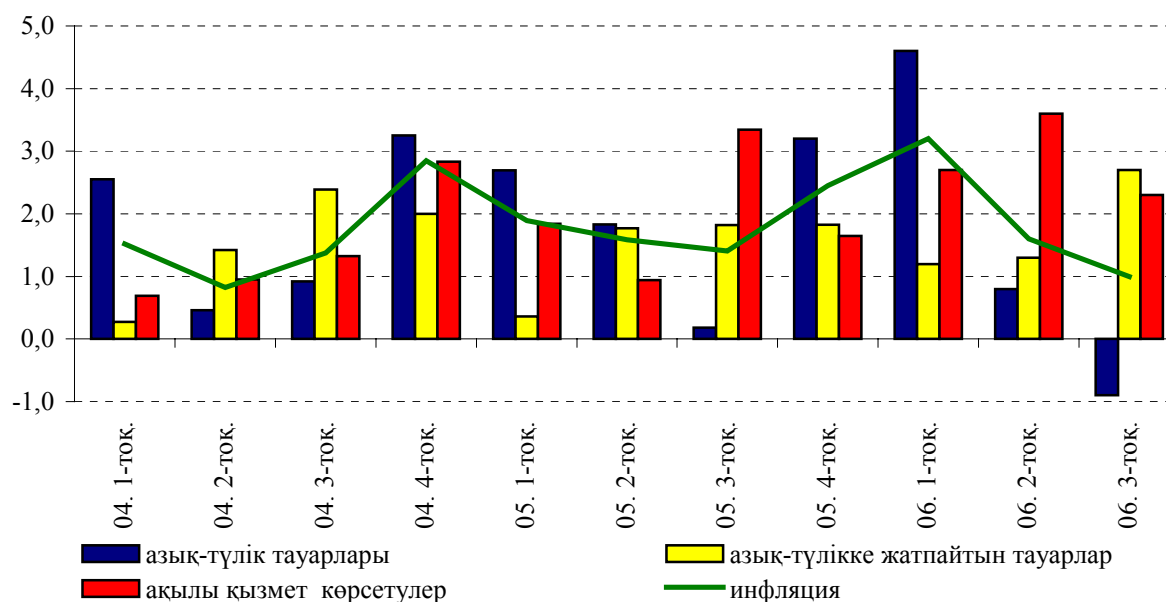
1.1. Тұтыну бағалары

2006 жылдың 3-тоқсанында тұтыну нарығында баға өсуінің бәсеңдеу үрдісі жалғасты. Бұл ретте тұтыну бағасының өсуі алдыңғы тоқсандағымен салыстырғанда да, сияқты, сонымен бірге өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда да төмен болды. 2006 жылдың шілде–қыркүйек айларында инфляция 1,0% деңгейінде қалыптасты.

Тұтыну бағалары құрылымында азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен ақылы қызмет көрсетулер тиісінше 2,7%-ға және 2,3%-ға қымбаттады. Соңғы 3 жыл ішінде алғашқы рет азық-түлік тауарлары бағасының тоқсандық төмендеуі байқалып, 0,9%-ды құрады (1-график).

1-график

Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы (алдыңғы кезеңге %-бен)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

2006 жылдың 3-тоқсанында тұтыну бағаларының қалыптасуы көп жағдайда жанар-жағар май материалдары, халыққа жекелеген қызмет көрсету нарығындағы оқиғалардың, сондай-ақ маусымдық факторлардың ықпалынан болды.

2006 жылдың 3-тоқсанда бензин – 22,7%-ға, білім беру мекемелерінің қызмет көрсетулері –10,2%-ға, көлік қызметін көрсету – 5,2%-ға қымбаттады. Ұлттық Банктің бағасы бойынша, осы 3 топтың өзі осы кезеңдегі инфляцияға 0,8% сәл ғана астам қосты.

Бензин бағасының өсуі бірнеше жылдан бері жалғасып келе жатқандықтан 3-тоқсанда дәстүрлі жағдай болып саналды. Алайда 2006 жылғы шілде–қыркүйекте алдыңғы 2 жылға (2004-2005 жылдары 3-тоқсанда бағаның өсуі 13,0% асқан жоқ) қарағанда бензиннің бағасы барынша жоғары қарқынмен өсті.

2006 жылдың 3-тоқсанында, әсіресе қыркүйекте білім беру мекемелерінің қызмет көрсетулеріне тарифтердің көтерілуі көлік қызметінің қымбаттауы ішінара жанар-жағар май материалдары бағасының өсуіне негізделген кезде жаңа оқу жылының басталуымен байланысты болды.

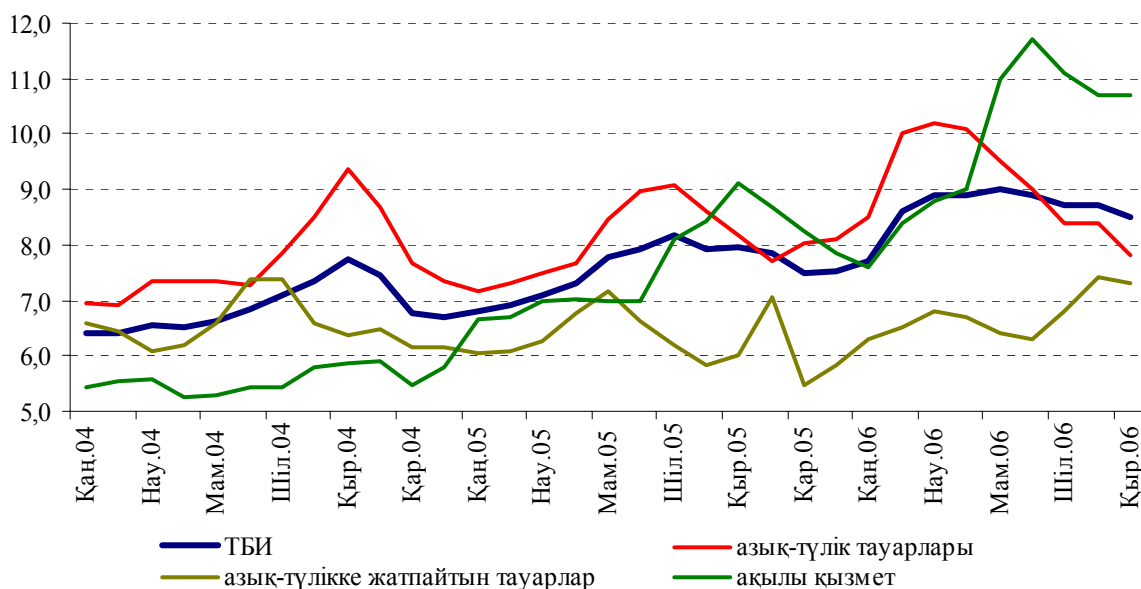
Маусымдық фактордың ықпалы жеміс-көкөніс бағасының төмендеуіне (10,3%-ға) себепші болды, мұның өзі Ұлттық Банктің бағалауы бойынша, инфляцияның 0,5% «тежелуін» қамтамасыз етті.

2006 жылғы 9 айда (2006 жылғы қыркүйек 2005 жылғы желтоқсанға қатысты) инфляция 5,9% құрады, бұл 2005 жылғы тиісті кезеңде – 5,0% болды.

Жылдық көрсетудегі инфляция, 2006 жылғы мамырда соңғы 5 жылға шаққанда өзінің ең жоғарғы мәніне жетіп (9,0%), 3 тоқсан бойына төмендеу үрдісін көрсетті: ол 2006 жылғы қыркүйектің аяғында 8,5% жетті. Бұл ретте бір жылда азық-түлік тауарлары 7,8%, азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 7,3%, ақылы қызмет көрсету – 10,7% қымбаттады (2-график). Жылдық көрсетуде бағаның неғұрлым өсімі қанттың, жеміс-көкөніс өнімдерінің, бензиннің, көлік қызметінің және білім беру мекемелері көрсететін қызметтердің бағасына тән болды.

2-график

Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы (өткен жылдың тиісті айына шаққанда, %-бен)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

1.2. Базалық инфляция

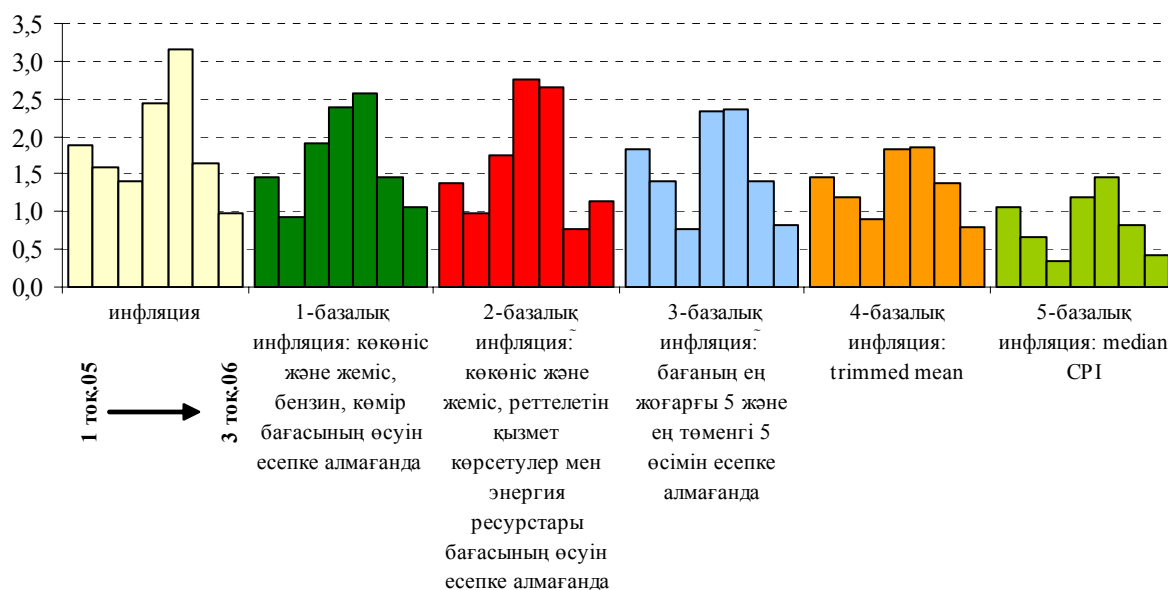
2006 жылғы 3-тоқсанда базалық инфляция динамикасы әр түрлі бағыттағы сипатта болды. 1, 2 және 4-нұсқалар бойынша есептелген базалық инфляция, өткен жылдың тиісті кезеңіндегі көрсеткіштермен салыстырғанда төмен болды, 3-нұсқа бойынша өзгерген жоқ, ал 4-нұсқа бойынша көтерілді (3-график).

2006 жылғы шілде–қыркүйекте жалпы инфляция 1 және 2-әдістемелер бойынша базалық инфляция көрсеткіштерімен салыстырғанда неғұрлым төменгі деңгейде болды. Мұндай жағдай барлық кезең ішінде жеміс-көкөніс өнімі бағасының төмендеуіне негізделді.

3-график

Инфляция және базалық инфляция, (алдыңғы кезеңге %-бен)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

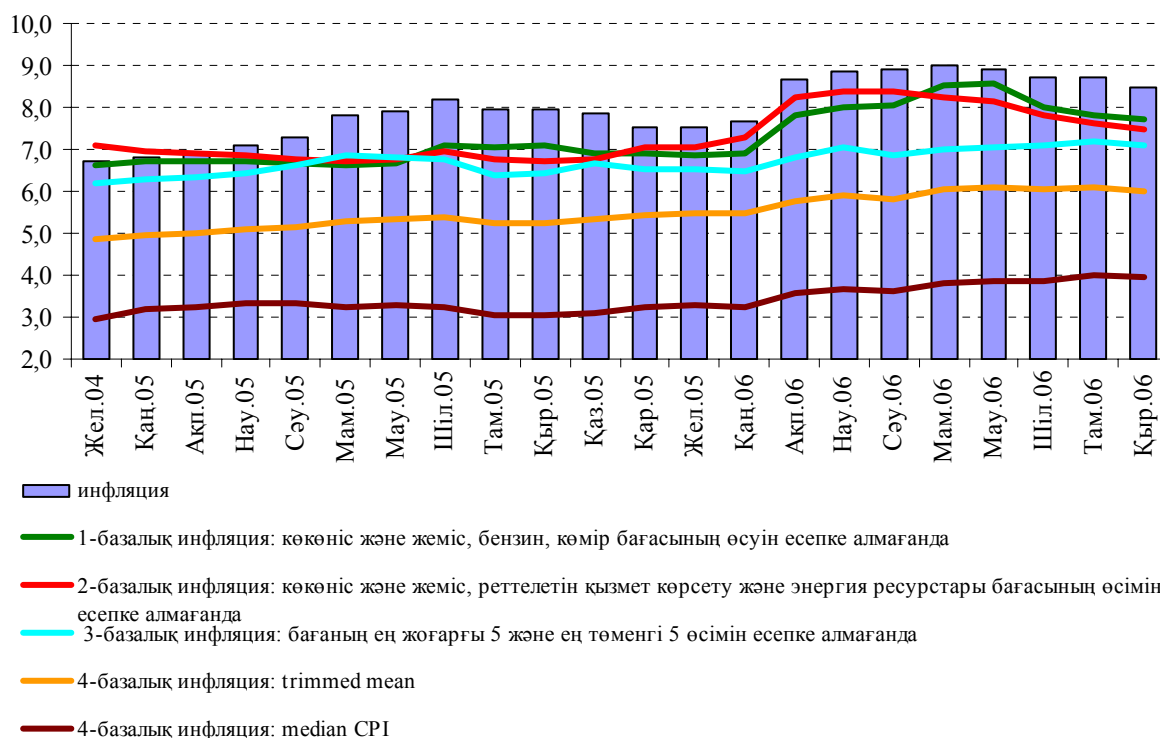
2006 жылдың 3-тоқсанында жеміс-көкөніс өнімдері, жұмыртқа, қант бағасының төмендегені, сондай-ақ бензиннің, көлік қызметінің, білім беру қызметінің айтарлықтай қымбаттағаны байқалды. Тұтыну қоржынының осы құрамдас бөліктері 3, 4 және 5-нұсқалар бойынша базалық инфляцияны есептеу кезінде алынып тасталатындықтан, олардың 2006 жылдың шілде-қыркүйегіндегі деңгейі жалпы инфляция көрсеткіштерімен салыстырғанда аз шамада қалыптасты.

2006 жылдың бірінші жартыжылдығында экономикадағы жалпы инфляциялық қысымның өсу үрдісі айқын көрінді, мұны базалық инфляция көрсеткіштерінің өсуі растайды. 2006 жылдың 3-тоқсанында инфляциялық үдерістер тұрақтандырылды және инфляциялық әлуеттің аз ғана төмендегені байқалды.

Мәселен, жылдық көрсету базалық көрсеткіштер барлық әдістемелер бойынша 2006 жылғы қыркүйекте жалпы инфляция көрсеткіштерінен аспайтын деңгейде қалды. Бұл ретте 3-тоқсанда базалық инфляция деңгейінің төмендегені байқалды (4-график). Мұны 1, 2 және 4-нұсқалар бойынша есептелген базалық инфляция деңгейінің азайғаны растайды.

4-график

**Инфляция және базалық инфляция
(жылдық көрсетуде %)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

1.3. Экономиканың нақты секторындағы бағалар

1.3.1. Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар

Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің деректері бойынша 2006 жылдың 3-тоқсанында алдыңғы кезеңдегімен, сол сияқты 2005 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда өнеркәсіп өнімдерін өндіруші кәсіпорындар бағасының өсу қарқыны айтарлықтай бәсеңдегені байқалды. Мәселен, бағаның өсуі 2006 жылғы 2-тоқсандағы 8,8% және 2005 жылғы 3-тоқсандағы 12,0% қарағанда 2,7% құрады. Өндірілген өнім 2,8% қымбаттады, мұның өзі өндіріс құралдары 0,4% төмендеген кезде аралық тұтыну өнімдері 3,1% және тұтыну тауарлары 0,6% қымбаттауы негізінде болды. Өнеркәсіп өнімін өндіруші кәсіпорындардың өндірістік сипаттағы қызмет көрсетуі 1,1% қымбаттады.

2006 жылғы шілде–қыркүйек аралығында кен өндіру өнеркәсібі кәсіпорындарының бағасы 2,7% өсті (2005 жылғы 3-тоқсанда – 21,1%). Өнім өндірушілер бағасының төмендеуіне энергетикалық және басқа шикізат тауарларына бағаның төмендеуі себепші болды. Мәселен, 2006 жылдың 3-тоқсанында мұнай өндіру бағасының өсуі 2,7% (2005 жылғы тиісті кезеңде – 26,6%) құрады, газ конденсаты бағасы 6,4% (39,4%), табиғи газ – 4,5% (0,8%), көмірдің бағасы – 2,1% (0,4%) өсті. Тұтастай алғанда 2006 жылғы шілде–қыркүйек аралығында энергия ресурстары 3,0% қымбаттады.

Өңдеу өнеркәсібінде бағалардың өсуі 2,8% құрады, ең алдымен металға қалыптасып отырған баға ахуалының ықпалынан: қара металл прокатына баға 14,0% өсті. Мұнай өнімдері 2,6% қымбаттады.

Республиканың кәсіпорындары өндірген тамақ өнімдері 0,1% қымбаттады. Бұл ретте құс етінің бағасы 14,6%, жарма – 1,7% өсті, сонымен бір мезгілде қанттың бағасы 1,3%, сүт өнімдері 0,2% арзандады, шайдың бағасы өзгеріссіз қалды.

Отандық өндірушілердің бағалары аяқ киімге 0,6%, тоқыма бұйымдарына – 0,5% көтерілді, ал дәрі-дәрмектер 4,1% арзандады.

Электр энергиясын, газды және суды өндіру мен бөлудің бағалары мен тарифтері 2006 жылғы 3-тоқсанда 0,9% өсті (2005 жылғы 3-тоқсанда баға өзгерген жоқ).

Өнеркәсіп өндірісіндегі бағаның өсуі жылдық көрсетуде (2006 жылғы қыркүйекте 2005 жылғы қыркүйекке қарағанда) 13,9% құрады.

1.3.2. Ауыл шаруашылығындағы бағалар

Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің деректері бойынша 2006 жылдың 3-тоқсанында ауыл шаруашылығы өнімдерінің бағасы 0,6% өсті (2005 жылғы тиісті кезеңде – 0,5%). Бұл ретте бағалар динамикасы басым дәрежеде 1,3% құраған мал шаруашылығы өнімдері бағасының өсуінің әсер етуімен қалыптасты. Өсімдік шаруашылығы өнімдері 0,2% қымбаттады.

Мал шаруашылығы өнімдері бағасының 2-тоқсанда байқалған маусымдық төмендеуі (1,3%), олардың 2006 жылдың 3-тоқсанында өсуіне ауысты. Мал шаруашылығындағы бағаның көтерілуін мал мен құс еті бағасының 2,7% өсуі қамтамасыз етті, бұл ретте жұмыртқаның және сүттің бағасы тиісінше 0,5% және 2,6% төмендеді.

Өсімдік шаруашылығы өнімдері бағасының көтерілуі көкөніс өнімдерінің – 1,7%-ға және дәнді дақылдардың – 0,2%-ға қымбаттауы аясында болды.

Жылдық көрсетуде ауыл шаруашылығында баға өсуінің азайғанын атап айту қажет. 2006 жылғы 3-тоқсанның аяғында ауыл шаруашылығындағы баға жылдық көрсетуде 0,8% азайды (2005 жылғы желтоқсанда – 0,4% өсті).

1.3.3. Кәсіпорындардың мониторингі

2006 жылдың 3-тоқсанында сауалнамаға сәйкес пікіртерім жүргізілген кәсіпорындардың сұранысы өткен тоқсанмен салыстырғанда 35,1% ұлғайғаны белгілі болды (2-тоқсанда – 37,6%), бұл ретте өнімдеріне сұраныс азайған кәсіпорындардың үлесі азайды (10,3%-дан 9,8%-ға дейін). Нәтижесінде 2006 жылғы 3-тоқсанда саланың дайын өніміне сұраныстың өзгеруінің диффузиялық индексі өткен тоқсандағымен салыстырғанда азайып, 62,6 болды. 50-ден артық индекстің мәні экономикада оң үрдістің бар екенін және дайын өнімге сұранысқа қатысты күтулерді білдіреді.

2006 жылдың 4-тоқсанында сұраныстың өсуін сауалға қатысқан кәсіпорындардың 29,8% күтеді, дайын өнімге сұраныстың азаюын кәсіпорындардың 11,1% күтеді. Нәтижесінде 2006 жылғы 4-тоқсанда дайын өнімге сұраныстың өзгеруінің диффузиялық индексінің 59,2 дейін төмендеуі жалғасуда (5-график).

2006 жылдың 3-тоқсанында 2006 жылдың 2-тоқсанымен салыстырғанда дайын өнім бағасының салыстырмалы түрде тұрақтылығы сақталғаны белгілі болды. Бұл жөнінде кәсіпорындардың 69,1% мәлімдеді, өткен тоқсанда олардың үлесі 67,2% болған еді. Мұндай өсу өнімінің бағасы 27,2%-дан 26,5%-ға дейін өскен кәсіпорындар үлесінің азаюы есебінен болды. Дайын өнім бағасы өзгеруінің диффузиялық индексі 61,1 дейін аз ғана көтерілді.

2006 жылғы 4-тоқсанда баға тұрақтылығының сақталуы күтілуде: өнімдеріне бағаның өсуі болжанатын кәсіпорындардың үлесі 23,9% төмендейді, кәсіпорындардың 2,2%-ның ғана меншікті дайын өнімдерінің бағасы төмендейді деп күтіледі. Бұл ретте дайын өнім бағасы өзгеруінің диффузиялық индексі 60,7 дейін төмендейді (5-график).

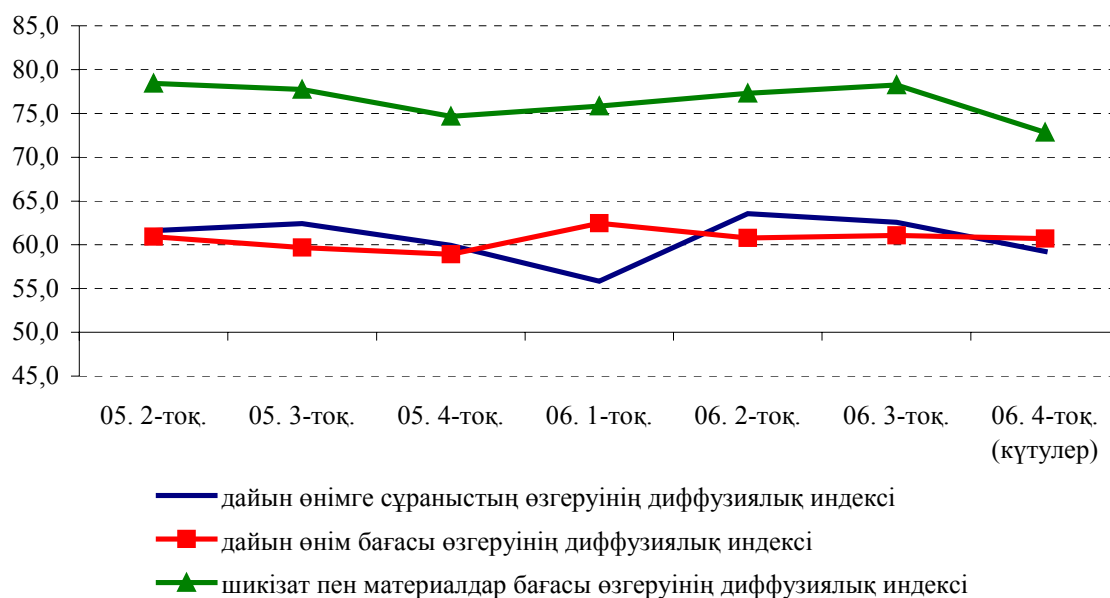
2006 жылдың 3-тоқсанында шикізат пен материалдар бағасына қатысты ахуал (2-тоқсанмен салыстырғанда) біршама нашарлады. Бағаның өсуін белгілеген кәсіпорындардың үлесі 58,1%-дан 59,6%-ға дейін ұлғайды, пікіртерім жүргізілген кәсіпорындардың 37,0%-ы бағаның тұрақтылығы туралы мәлімдеді, өткен тоқсанда олардың үлесі 38,1% құрады. Шикізат пен материалдар бағасының төмендегенін белгілеген кәсіпорындардың үлесі 1,9%-дан 0,9%-ға дейін азайды. Нәтижесінде шикізат пен материалдар бағасы өзгеруінің диффузиялық индексі 78,2 дейін артты.

2006 жылғы 4-тоқсанда шикізат пен материалдар бағасының өсуін күтетін кәсіпорындардың үлесі 49,0% дейін төмендейді, бағаның төмендеуін күтетін кәсіпорындардың үлесі 1,0% құрайды. Осының нәтижесі ретінде диффузиялық индекс 72,9 белгісінде қалыптасты (5-график).

Осылайша, пікіртерім жүргізілген кәсіпорындардың бағаның бұдан әрі өсуіне қатысты күтулері теріс мәнде қалуда. Бұл жөнінде мәні 50 деңгейінен айтарлықтай асатын тиісті диффузиялық индекс растайды.

5- график

Сұраныс және баға өзгерістерінің диффузиялық индекстері

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

1.4. Инфляция факторлары

2006 жылы инфляцияға әсер еткен негізгі факторлардың ішінде жиынтық сұраныстың өсуін, шетел валютасы ағынын, жалақының елеулі өсуін, бюджет шығыстарының өсуін, өндіріс шығасыларының өсуін, сондай-ақ тауарлар мен қызметтердің жекелеген нарығындағы бәсекелестіктің төменгі деңгейін атап айтқан жөн.

Халық, бизнес-бірліктер, сондай-ақ мемлекет кірісінің өсуімен байланысты жиынтық сұраныстың артуы тұтыну «дүрлікпесінің», инвестициялар мен кредиттік ресурстарға сұраныстың өсуінің, бюджеттік шығыстардың көбеюінің одан әрі жалғасуынан көрінеді.

2006 жылдың 3-тоқсанында 2005 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда халықтың нақты көрсетудегі кірісі 8,1%, ал жыл басынан бері 11,9% өсті. 2006 жылғы

қыркүйекте бөлшек-сауда айналымы көлемінің ұлғаюына байланысты 2005 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 14% құрады.

Негізгі капиталға инвестициялар көлемінің өсуі 2006 жылдың 3-тоқсанында 2005 жылғы 3-тоқсанмен салыстырғанда 12,6% құрады.

2006 жылдың қаңтар – қыркүйегі аралығында неғұрлым ірі салымдар өңделмеген мұнай мен табиғи газ өндіруге бағытталды – негізгі капиталға инвестициялардың жалпы көлемінің 35%, жылжымайтын мүлікпен операцияға – 21%, көлік пен байланысты дамытуға – 14,5%.

Негізгі капиталға инвестициялардың технологиялық құрылымы іс жүзінде өзгеріссіз қалды. Үйлер мен ғимараттарға инвестициялар барынша үлес қосты – 2006 жылдың қаңтар–қыркүйегі аралығында 47,2% (2005 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда өсім 0,7 пайыздық пункт). Негізгі қорлардың белсенді бөлігіне инвестициялардың үлесі біршама қысқарды (35,9% орнына 35,5%). Мұндай ахуал еңбек өнімділігінің өсуін белгілі бір дәрежеде тежейді және түпкі нәтижесінде экономикаға инфляциялық әлуеттің жинақталуына себепші болады.

Бұл ретте осы кезеңде негізгі капиталға инвестицияларды қаржыландыру едәуір дәрежеде кәсіпорындардың меншікті қаражаты есебінен жүзеге асырылды – жалпы көлемнің 56,5% (2005 жылдың қаңтар–қыркүйегінде – 57,6%). Заем қаражатының үлесі айтарлықтай өсті: 2005 жылдың қаңтар–қыркүйегіндегі 4,9%-дан 2006 жылдың қаңтар–қыркүйегінде 8,1% дейін.

Халықтың тұтыну сұранысы мен кәсіпорындардың инвестициялық сұранысындағы заем ресурстарының үлесінің өсуі кредиттік ресурстардың қол жетімділігімен нығая түсуде. 2006 жылдың 3-тоқсанында экономикаға кредиттердің көлемі – 22,8%, оның ішінде банктік емес заңды тұлғаларға – 18,4%, жеке тұлғаларға 32,9% өсті (3.1.3. Экономикаға кредиттерді қараңыз).

2006 жылдың 3-тоқсанында мемлекеттік бюджеттің түсімдері мен шығыстары аз ғана деңгейде – ЖІӨ-ге шаққанда 17,4% және 18,9% қалыптасты, мұның өзі 2003 жылғы ең төменгі тоқсандық деңгей болып табылады. Экономиканың айтарлықтай өсуі аясында бюджетті орындау көрсеткіштерінің төмендеуі 2007 жылдың 1 шілдесінен бастап Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының жұмыс схемасының өзгеруімен түсіндіріледі (2. Салық-бюджет саясатын қараңыз).

Алайда, 2006 жылдың 9 айында мемлекеттік бюджетке түсімдердің 2005 жылғы тиісті кезеңнің көрсеткіштерімен салыстырғанда 24,2% өсуі номиналдық ЖІӨ ұлғаюынан асып түскен (34,9%) шығыстардың 36,6% өсуін қамтамасыз етті.

Индикаторы ЖІӨ-нің нақты өсуі болып табылатын жиынтық ұсыныстардың қарқыны қаралып отырған кезеңде жиынтық сұраныстың ұлғаюынан біршама асып түсті. 2006 жылдың 3-тоқсанында 2005 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда ЖІӨ-нің нақты өсуі 12,6% бағаланады. Алайда, 2006 жылдың 9 айында ЖІӨ-нің нақты өсуі 2005 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 10,6% құрады, мұның өзі жиынтық сұраныстың жиынтық бөліктерінің ұлғаю қарқынынан біршама төмен.

Шетел валютасының ағыны мұнайдың әлемдік бағасының жоғары болуымен, сондай-ақ банктердің заемдық операцияларымен қамтамасыз етіледі. 2006 жылдың 3-тоқсанында Brent сортты мұнайдың әлемдік бағасының 8,9% төмендегені байқалды, алайда, 2006 жылдың 9 айында тұтастай алғанда ол 10,7% өсті (Халықаралық Валюта Қорының деректері бойынша). Екінші деңгейдегі банктердің резидент еместер алдындағы нетто-міндеттемелері 2006 жылдың 3-тоқсанында 20,8%, ал 2006 жылдың 9 айында тұтастай алғанда – 2,0 есе көтерілді.

Шетел валютасының айтарлықтай ағыны нәтижесінде ақша агрегаттарының кеңейгені байқалды. 2006 жылдың 3-тоқсанында ақша базасы – 13,0%, ақша массасы 12,9% ұлғайды (3.1. Ақша ұсынысын қараңыз).

Жалақының өсуі экономика еңбек өнімділігінің тиісті немесе қарқындап артуымен нығаймаған жағдайда экономикаға инфляциялық қысымның күшеюіне әкеліп соқтырады. Мұндай ахуал Қазақстан Республикасында 2006 жылдың басынан бері байқалды. 2006 жылдың 9 айында 2005 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда нақты жалақының өсуі өнімділік 8,3% өскен кезде 11,8% құрады.

Алайда 2006 жылдың 3-тоқсанында еңбек өнімділігінің өсуі өткен тоқсандарға қарағанда нақты жалақының өсуінен асып кетті. Мәселен, 2006 жылдың 3-тоқсанында өткен жылғы тиісті кезеңге қарағанда еңбек өнімділігінің өсу қарқыны 10,5% құрады, ал нақты жалақы 7,8% өсті.

Осылайша, 2006 жылдың 3-тоқсанында инфляция факторларының ықпалы өткен тоқсандардағымен салыстырғанда айтарлықтай азайды. Нәтижесінде осы үрдістер инфляциялық үдерістердің бәсеңдеуіне алып келді, бұл соңғы 2 жылдағы тоқсандық инфляцияның ең төменгі деңгейін қамтамасыз етті.

2. Салық-бюджет саясаты

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің деректері бойынша 2006 жылдың 3-тоқсанында мемлекеттік бюджеттің түсімі 470,1 млрд. теңгені немесе ЖІӨ-ге шаққанда 17,4% құрады. Өткен жылдың тиісті кезеңінің көрсеткіштерімен салыстырғанда олар 11,1%, ал өткен тоқсанның көрсеткіштерімен салыстырғанда 32,5% азайды.

Негізгі азаю салық, оның ішінде корпоративтік табыс салығы бойынша түсімдер мен табиғи және басқа ресурстарды пайдаланғаны үшін түсімдердің азаюымен байланысты болды. Бұған 2006 жылдың 1 шілдесінен бастап Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының жұмыс істеу тетігінің өзгеруі себепші болды (1-қосымша).

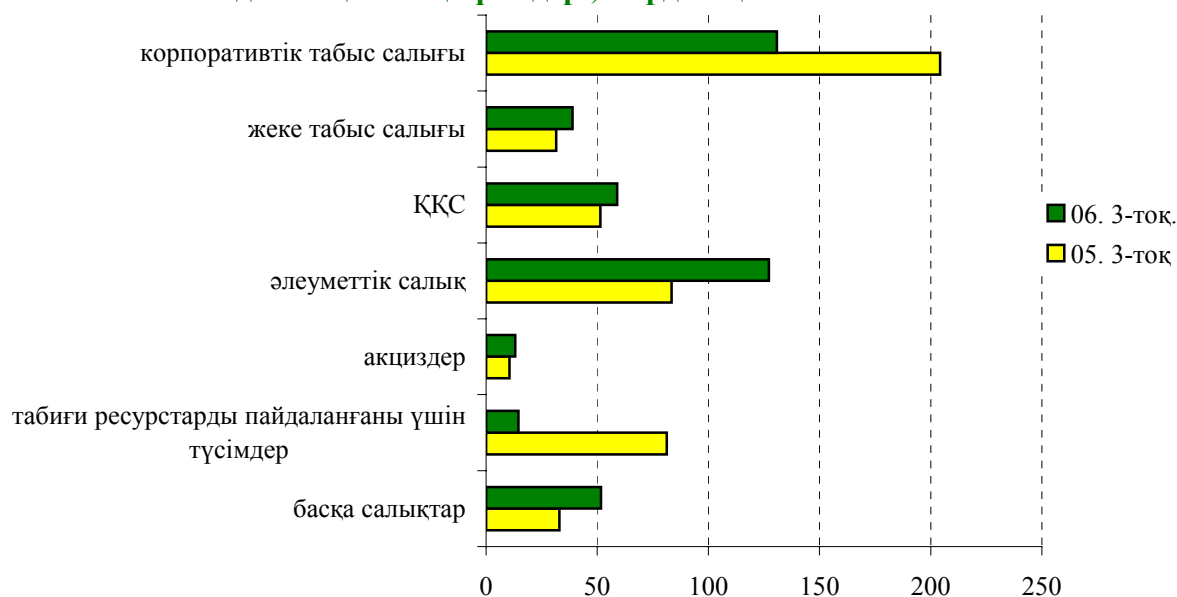
Ұлттық Банктің бағалауы бойынша 2006 жылдың 3-тоқсанында өткен жылдың 3-тоқсанымен салыстырғанда мемлекеттік бюджет түсімдері 2005 жылмен салыстырылатын жағдайларда, яғни Ұлттық қорға есептелетін түсімдерді есепке алғанда 29,1% ұлғайды.

2006 жылдың 3-тоқсанында Ұлттық қорға мұнай секторындағы кәсіпорындардың тікелей салықтарынан 212,8 млрд. теңге түсім есептелді.

Қаралып отырған кезеңде 2005 жылғы 3-тоқсанмен салыстырғанда салық түсімдері құрылымында салықтардың басқа түрлері бойынша түсімдер ұлғайды, мұның өзі өндірістің және кірістердің өсуіне байланысты болды (6-график).

6-график

Мемлекеттік бюджеттің салық түсімдері, млрд. теңге

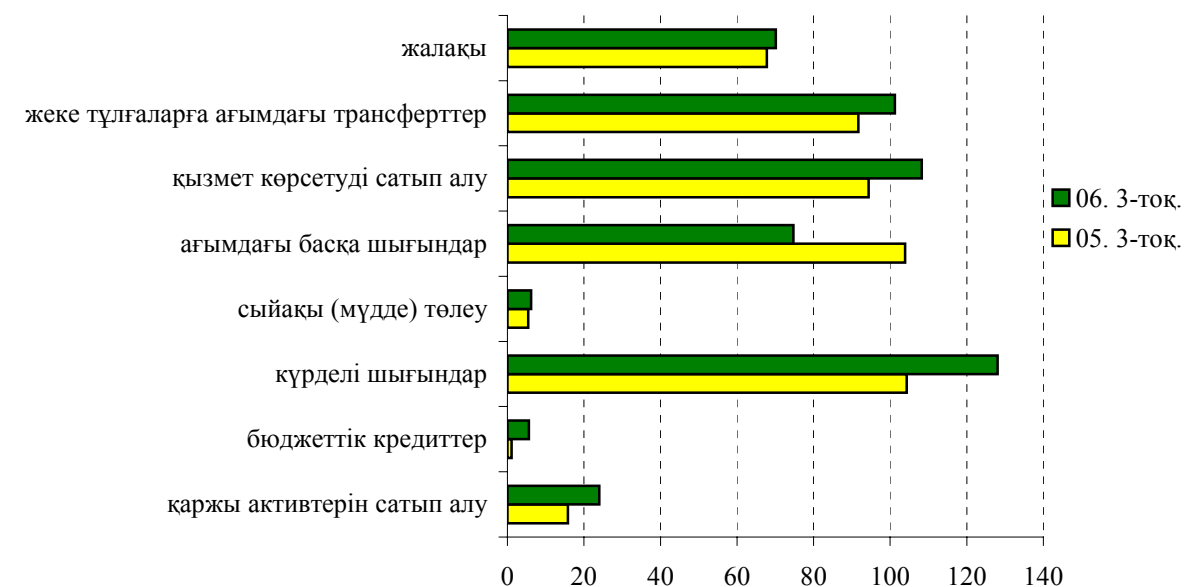
Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

2006 жылдың 3-тоқсанында өткен жылдың тиісті тоқсанымен салыстырғанда қаралып отырған кезеңдегі түсімдердің аса жоғары емес үлесіне – 7,4% ие болған мемлекеттік бюджетке түсімдердің басқа түрлері аз ғана – жиынтығында 4,4% ұлғайған. Бұл ретте салықтық емес түсімдер 23,7%, бюджеттік кредиттерді өтеуден түскен түсімдер 31,0% азайған кезде, негізгі капиталды сатудан түскен түсімдер 2,3 ұлғайды, ал 2006 жылдың 3-тоқсанында мемлекеттің қаржы активтерін сатудан түскен түсімдер 2005 жылдың 3-тоқсанындағы көлемнің 2,9% ғана құрады.

2006 жылдың 3-тоқсанында мемлекеттік бюджеттің шығыстары 512,2 млрд. теңгені немесе ЖІӨ-ге шаққанда 18,9%-ды құрады (7-график). 2005 жылдың тиісті кезеңіндегі көрсеткіштермен салыстырғанда өсім 7,0% құрады, ал өткен тоқсанның көрсеткіштерімен салыстырғанда 27,4% төмендеді.

7-график

Мемлекеттік бюджеттің шығыстары, млрд. теңге

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

Мұндай азаю Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының жұмыс істеу тетігінің өзгеруімен байланысты (1-қосымша). Нәтижесінде 2006 жылдың 3-тоқсанында ағымдағы трансферттерді мемлекеттік бюджеттен Ұлттық қорға аудару жүзеге асырылған жоқ.

2006 жылдың 3-тоқсанында Ұлттық қордан кепілдік берілген трансфертті бюджетке аудару жүргізілген жоқ.

Ұлттық Банктің бағалауы бойынша 2006 жылдың 3-тоқсанында өткен жылдың 3-тоқсанымен салыстырғанда мемлекеттік бюджеттің шығыстары 2005 жылмен салыстырылатын талаптармен, яғни Ұлттық қорға аударымдарды есепке алғанда 51,5%-ға ұлғайды.

Мемлекеттік бюджеттің ағымдағы шығындары 354,2 млрд. теңге сомасында қаржыландырылды. Өткен жылғы осындай кезеңнің көрсеткіштерімен салыстырғанда олар 1,0% азайды.

Мемлекеттік бюджеттің ағымдағы шығындарының құрамында ағымдағы шығындардың қалған түрлері, оның ішінде жалақыға, қызмет көрсетуді сатып алуға, Ұлттық қорға трансферттерді есепке алмағанда ағымдағы трансферттерге, заемдар бойынша сыйақылар ұлғайған кезде, тауарларды сатып алуға жұмсалған шығыстар қысқарды.

2006 жылдың 3-тоқсанында мемлекеттік бюджеттің күрделі шығындары 2005 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 22,7% ұлғайды, мұның өзі, ең алдымен, үйлердің, ғимараттардың, жолдардың құрылысын қаржыландыруға шығыстардың ұлғаюымен байланысты болды.

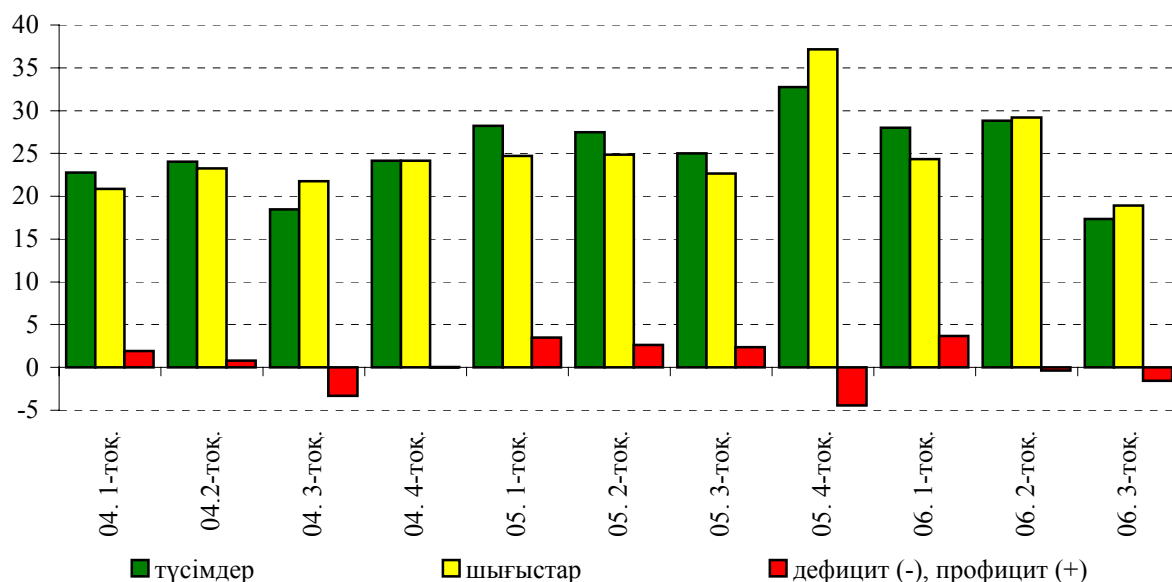
2006 жылдың 3-тоқсанында бюджеттік кредиттер көлемі 2005 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 5,3 есе, ал қаржылық активтерді сатып алуға жұмсалған шығыстар 51,7% өсті.

2006 жылдың 3-тоқсанында мемлекеттік бюджет 42,1 млрд. теңге немесе ЖІӨ-ге шаққанда 1,6% дефицитпен қалыптасты, ал 2005 жылдың осындай кезеңінде профицит 50,3 млрд. теңге немесе ЖІӨ-ге шаққанда 2,45 мөлшерінде байқалды (8-график).

8-график

Мемлекеттік бюджеттің орындалуы, ЖІӨ-ге %-бен

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

2006 жылдың 3-тоқсанында мемлекеттік бюджет дефицитін қаржыландыруға 71,3 млрд. теңге сомасына заемдар тартылды, бұл ретте заемдар бойынша өтеу 18,7 млрд. теңгені құрады, соның нәтижесінде бюджет қаражатының қалдығы 10,4 млрд. теңгеге ұлғайды.

Дефицитті қаржыландыру тек қана ішкі көздердің есебінен 52,0 млрд. теңге сомасында жүзеге асырылды, бұл ретте олардың өтелуін сыртқы көздер бойынша қаржыландыру оларды тартудан 5,8 млрд. теңге артық болды.

Нәтижесінде үкіметтік ішкі борыш 2006 жылдың 3-тоқсанында өткен тоқсанмен салыстырғанда 18,0%-ға, 368,8 млрд. теңгеге дейін ұлғайды, ал сыртқы борыш 3,4%-ға, 1,8 млрд. АҚШ долл. дейін қысқарды.

1-қосымша

Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының жұмыс істеу тетігінің өзгеруі

Бұрын қолданылған схемаға сәйкес Ұлттық қорды қалыптастыру көздері мыналар болып табылды:

- 1) шикізат секторы ұйымдарынан республикалық бюджетке нақты түсімдердің олардың тиісті қаржы жылына арналған республикалық бюджет туралы заңмен бекітілген жылдық көлемінен асып кетуі ретінде айқындалатын республикалық бюджеттен ресми трансферттер. Шикізат секторы ұйымдарынан түсетін түсімдерге корпоративтік табыс салығы, ҚҚС, үстеме пайдаға салық, бонустар, роялти жасалған келісім-шарттар бойынша өнімді бөлгендегі Қазақстан Республикасының үлесі бойынша бюджетке түсетін түсімдер жатқызылды;
- 2) республикалық меншіктегі және тау-кен өндіру және өңдеу салаларына жатқызылған мемлекеттік мүлікті жекешелендіруден түскен түсімдер есебінен айқындалатын республикалық бюджеттен ресми трансферттер;

- 3) республикалық бюджетте жоспарланған шикізат секторы ұйымдарынан республикалық бюджетке түсетін түсімдер сомасының 10% мөлшерінде есептелетін республикалық бюджеттен ресми трансферттер;
- 4) жергілікті бюджеттен ауыл шаруашылығы мақсаттарына арналған жер учаскелерін сатудан түсетін түсімдер есебінен айқындалатын жергілікті бюджеттен ресми трансферттер;
- 5) Ұлттық қорды басқарудан түсетін инвестициялық кірістер;
- 6) Қазақстан Республикасының заңнамасымен тыйым салынбаған өзге де түсімдер мен кірістер.

Осылайша, 1)-4) тармақтарда жазылған Ұлттық қорға түсетін түсімдер мемлекеттік бюджетке түсімдер ретінде де, шығыстар ретінде де көрсетілді.

Ұлттық қорды бұрынғы тетікке сәйкес мыналарға жұмсауға болады:

- 1) ағымдағы қаржы жылы бойынша тұтастай алғанда шикізат секторы ұйымдарынан республикалық бюджетке түсетін түсімдердің бекітілген және нақты көлемдері арасындағы айырмашылық ретінде айқындалатын республикалық бюджеттің залалын өтеуге;
- 2) Ұлттық қордан республикалық бюджетке берілетін, Қазақстан Республикасының Президенті айқындайтын мақсатқа мақсатты трансферттер түрінде;
- 3) Ұлттық қорды басқаруға және жыл сайынғы аудитті жүргізуге байланысты шығыстарды жабуға.

2006 жылғы 1 шілдеде күшіне енген жаңа тетіктерге сәйкес Ұлттық қордың қалыптасу көздері мыналар болып табылады:

- 1) Ұлттық қорға жіберілетін, мыналардан тұратын бюджетке түсімдер:
  - мұнай секторы кәсіпорындарынан тікелей салықтар, оларға корпоративтік табыс салығы, үстеме пайдаға салық, роялти, бонустар, өнім бөлу бойынша үлес, экспортталатын өңделмеген мұнайға, газ конденсатына рента салығы жатқызылады;
  - республикалық меншіктегі және тау-кен өндіру және өңдеу салаларына жатқызылған мемлекеттік мүлікті жекешелендіруден түскен түсімдер;
  - ауыл шаруашылығы мақсаттарына арналған жер учаскелерін сатудан түсетін түсімдер;
- 2) Ұлттық қорды басқарудан инвестициялық кірістер;
- 3) Қазақстан Республикасының заңнамасымен тыйым салынбаған өзге де түсімдер мен кірістер.

Бұл ретте түсімдердің осы түрлері мемлекеттік бюджеттің не кіріс, не шығыс бөліктерінде көрсетілместен, Ұлттық қорға тікелей есептеледі.

Ұлттық қор:

- 1) Ұлттық қордан республикалық бюджетке кепілдік берілген трансферт түрінде бюджеттік даму бағдарламаларын (шағын бағдарламаларды) іске асыруға;
- 2) Ұлттық қордан республикалық бюджетке берілетін мақсатты трансферттер түрінде Қазақстан Республикасының Президенті айқындайтын мақсатқа;
- 3) Ұлттық қорды басқаруға және жыл сайынғы аудитті жүргізуге байланысты шығыстарды жабуға жұмсалады.

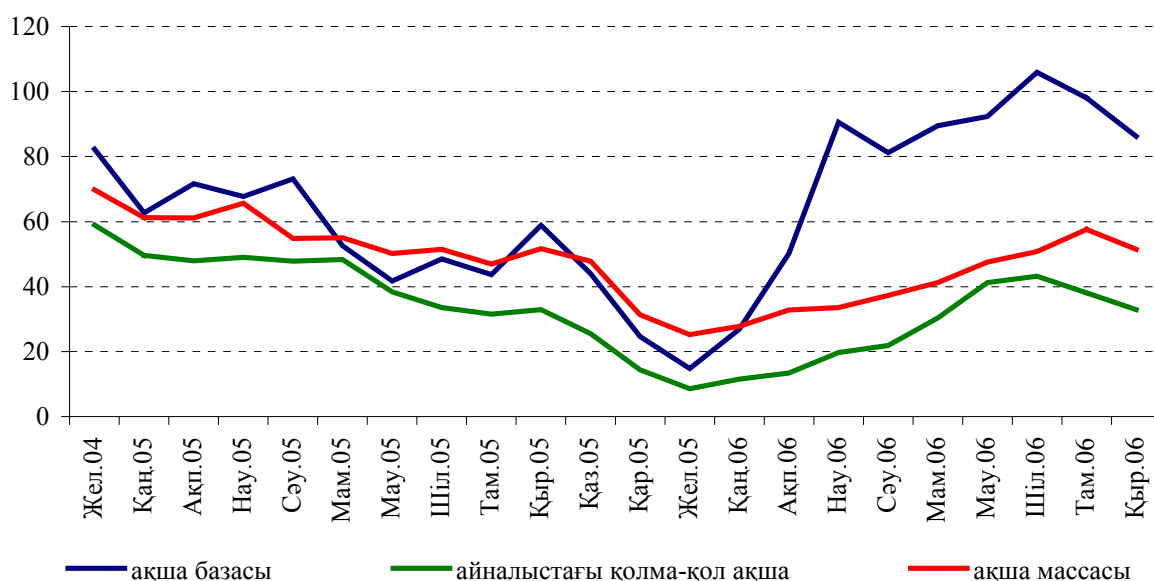
3. Ақша-кредит саясаты

3.1. Ақша ұсынысы

2006 жылғы 3-тоқсан бойы ақша ұсынысы көрсеткіштерінің динамикасы жылдық көрсетуде өсудің жоғары көрсеткіштерін ашық көрсетті. Алайда, 2006 жылғы 1-жартыжылдықтағы елеулі өсуден кейін ақша базасы мен айналыстағы қолма-қол ақшаның тамызда және қыркүйекте, ал ақша массасының қыркүйекте өсу қарқынының баяулау үрдісі байқалды (9-график).

9-график

Ақша агрегаттарының динамикасы
(өткен жылдың тиісті айына қарағанда %)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ақша базасының жылдық кеңею қарқынының баяулауы ең төмен резервтік талаптар тетігінің қатаңдануымен түсіндіріледі (3.2. Ақша-кредит саясатының құралдары және операцияларын қараңыз), ал ақша массасының өсуі екінші деңгейдегі банктердің резидент еместер алдындағы міндеттемелерінің өсуі нәтижесінде баяулады.

3.1.1. Ақша базасы

Ақша базасы 2006 жылғы қыркүйектің аяғында 1196,2 млрд. теңге болды. 2006 жылғы 3-тоқсанда ақша базасы 13,0% кеңейді (2005 жылғы 3-тоқсанда – 16,7%). Тар ақша базасы 2006 жылғы 3-тоқсанда 36,6% кеңейді.

2006 жылғы қыркүйекте 2005 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда ақша базасының кеңеюі 86,2% (1-кесте) жетті. Осы кеңею ішкі валюта нарығындағы белсенді саясат, сондай-ақ екінші деңгейдегі банктердің шетел валютасымен корреспонденттік шоттарындағы қалдықтарының өсуі салдарынан Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтерінің өсуімен қамтамасыз етілді.

Ұлттық Банктің таза ішкі активтері банктердің, ең бастысы, қысқа мерзімді ноталар бойынша міндеттемелерінің ұлғаюына байланысты қысқарды, бұл, ең төменгі резервтік талаптар тетігінің қатаңдануымен түсіндіріледі (3.2. Ақша-кредит саясатының құралдары және операцияларын қараңыз).

1-кесте

**Ұлттық Банктің активтері мен пассивтерінің өзгеру динамикасы
(% өткен жылғы тиісті кезеңге қарағанда)**

	05ж. 4-тоқ.	06 ж. 1-тоқ.	06 ж. 2-тоқ.	06 ж. 3-тоқ.
Таза халықаралық резервтер	-21,5	15,8	43,3	54,0
Таза ішкі активтер	47,0	37,8	7,2	-1,1
Үкіметке таза талаптар	40,2	5,9	31,2	38,4
Қаржы ұйымдарына талаптар	58,0	53,6	-47,9	-25,6
Қалған экономикаға талаптар	378,0	-23,5	-62,5	-87,8
Басқа да таза ішкі активтер	-20,5	14,1	147,1	-31,7
Ақша базасы	14,7	90,5	92,3	86,2
Ұлттық Банктен тыс қолма-қол ақша	11,6	21,9	40,3	35,6
Банктердің аударылатын депозиттері	29,3	158,3	207,7	410,2
Банктердің басқа депозиттері	10,3	398,0	415,5	-40,3
Тар ақша базасы	15,4	41,6	65,3	104,5

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Банктердің Ұлттық Банктегі корреспонденттік шоттарындағы қалдықтардың банктердің кассаларындағы қолма-қол ақшаның ұлғаюына әкелген ең төмен резервтік талаптар тетігінің қатандануы нәтижесінде тар ақша базасы кеңейді. Бұл ретте банктердің Ұлттық Банктегі депозиттерге салынған уақытша бос ақшалары айтарлықтай қысқарды.

3.1.2. Ақша массасы

2006 жылғы 3-тоқсанда ақша массасы 3053,1 млрд. теңгеге дейін, 12,9% (2005 жылғы 3-тоқсанда – 10,0%) кеңейді. Банк жүйесінің таза сыртқы активтері 61,0% төмендеді, ішкі активтері 24,9% ұлғайды.

Банк жүйесінің таза ішкі активтері едәуір ұлғайып, таза сыртқы активтер қысқаруы нәтижесінде 2006 жылғы қыркүйекте 2005 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда ақша массасы 51,5% өсті (2-кесте).

2-кесте

**Ақша массасы өзгерістерінің динамикасы
(өткен жылдың тиісті кезеңіне қарағанда %)**

	05ж. 4-тоқ.	06 ж. 1-тоқ.	06 ж. 2-тоқ.	06 ж. 3-тоқ.
Таза сыртқы активтер	-83,8	-45,4	-43,5	-80,1
Ішкі активтер	112,7	92,2	89,6	115,8
Үкіметке талаптар	63,6	127,9	96,0	142,0
Экономикаға талаптар	73,1	67,8	63,8	80,1
Басқа да таза ішкі активтер	-25,8	-37,4	-31,1	-43,2
Ақша массасы	25,2	33,6	47,6	51,5
Айналыстағы қолма-қол-ақша	8,6	19,6	41,2	32,8
Резиденттердің депозиттері	30,2	37,3	49,2	56,3

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Банк жүйесінің таза сыртқы активтері құрылымында Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтері 54,0% ұлғайды, ал екінші деңгейдегі банктердің таза сыртқы

активтері 3,4 есе қысқарды. Банктердің сыртқы активтері резидент еместер алдындағы, әсіресе олардан тартылған кредиттер бойынша міндеттемелерінің едәуір өсуімен байланысты төмендеді (2,5 есе).

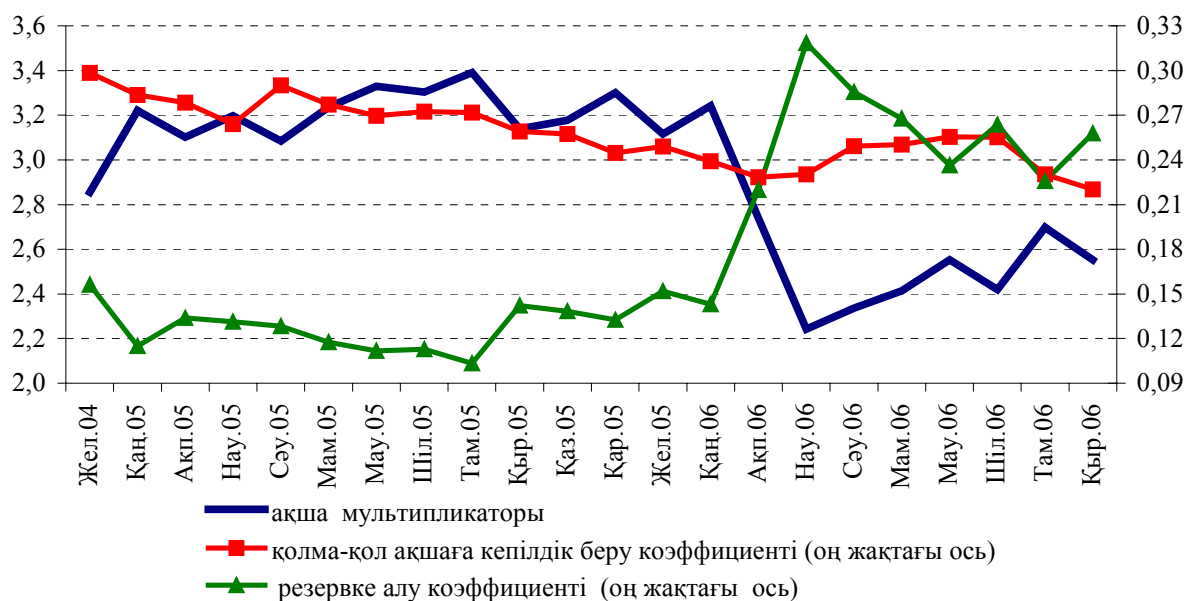
Банк жүйесінің ішкі активтерінің өсуі экономиканы кредиттеу көлемінің сақталып отырған жоғары өсуімен қамтамасыз етілді (3.1.3. Экономикаға кредиттерді қараңыз). Банк жүйесінің Үкіметке талаптары Қаржы министрлігінің айналыстағы бағалы қағаздарының ұлғаюы, сондай-ақ Қаржы министрлігінің Ұлттық Банктегі шоттарындағы қалдықтардың төмендеуі есебінен көтерілді.

Ақша массасының негізгі құрамдас бөліктерінің динамикасын талдау банк жүйесіндегі резиденттер депозиттерінің өсуі айналыстағы қолма-қол ақшаның ұлғаюынан басым екендігін куәландырады. Нәтижесінде, 2006 жылғы қыркүйектің қорытындылары бойынша резиденттердің ақша массасы құрылымындағы депозиттерінің үлесі 2005 жылғы қыркүйектегі 79,4%-дан 82,0%-ға дейін ұлғайды.

Ақша массасының өсу қарқынымен салыстырғанда ақша базасы кеңеюінің неғұрлым елеулі қарқыны ақша мультипликаторының 2005 жылғы қыркүйектегі 3,14-тен 2006 жылғы қыркүйекте 2,55 дейін төмендеуіне себепші болды (10-график). Мультипликатордың төмендеуі банктер көлемінің, Ұлттық Банктегі қалдықтар түріндегі міндетті, артық резервтерінің едәуір өсуіне байланысты болды, бұл банктердің экономикадағы ақша ұсынысын ұлғайтуға мүмкіндіктерін төмендетеді.

10-график

Ақша мультипликаторының және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

– Айналыстағы қолма-қол ақша

Айналыстағы қолма-қол ақша 2006 жылғы 3-тоқсанда 0,2% ұлғайды (2005 жылғы 3-тоқсанда – 6,5%) және қыркүйектің аяғында 550,9 млрд. теңге болды. 2006 жылғы қыркүйекте 2005 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда айналыстағы қолма-қол ақшаның өсуі 32,8% жетті.

Банктердің кассаларынан жалақы және зейнетақы төлеуге, ауыл шаруашылығы өніміне ақы төлеуге қолма-қол теңге беру, салымдар және ұсынылған заемдар бойынша берулердің өсуі, сондай-ақ басқа да шығыстар шетел валютасымен операциялардан және тауар, жұмыс және қызмет көрсетулерден ақы төлеуден банктердің кассаларына

қолма-қол ақшаның түсуімен өтеледі (3-кесте). 2006 жылғы 3-тоқсанда өткен тоқсанмен салыстырғанда банктердің кассаларынан қолма-қол ақша беру 7,8%, 1763,5 млрд. теңгеге дейін, ал банктердің кассаларына түскен түсімдер – 15,5%, 1721,7 млрд. теңге дейін ұлғайды. Нәтижесінде банктердің кассаларынан нетто-беру 41,8 млрд. теңге (2006 жылғы 2-тоқсанда – 144,9 млрд. теңге) болды.

3-кесте

Банктердің кассалары арқылы қолма-қол ақша беру және түсімдерінің сальдосы (% өткен кезеңге қарағанда)

	05ж. 4-тоқ.	06 ж. 1-тоқ.	06 ж. 2-тоқ.	06 ж. 3-тоқ.
Тауарлар, қызмет көрсетулер және орындалған жұмыстар	4,1	-51,0	3,1	-30,7
ақы төлеу үшін беру	15,6	-24,9	33,8	6,1
сатудан түсімдер	11,3	-10,6	22,1	12,3
Жалақы (банкоматтардағы, жеке тұлғалардың талап ету бойынша салымдарындағы және ағымдағы шоттарындағы ақшасын есепке ала отырып)	19,3	-16,9	30,6	6,3
Ауыл шаруашылығы өнімі	87,8	-59,0	80,3	2,3
Шетел валютасымен операциялар	-54,7	58,1	-40,6	-101,2
валюта сатып алуға беру	-14,5	21,7	8,9	-10,6
валюта сатып алудан түсімдер	29,8	-39,1	25,6	55,2
Жеке тұлғалардың мерзімді салымдары	- 58,5 есе	-429,7	-35,2	120,5
салымдарды беру	6,9	10,4	43,5	22,5
салымдарға түсімдер	13,2	34,0	41,7	-7,9
Жеке және заңды тұлғаларға заемдар	188,5	-247,9	414,3	2,9
заемдар беру	127,9	-30,0	48,3	8,9
заемдарды өтеу	74,5	-11,3	-17,8	15,4
Зейнетақы және жәрдемақы	-1,1	3,2	5,0	0,2
Басқа да баптар	-30,5	17,4	21,0	43,0
Қолма-қол ақша берудің және түсімдердің жиынтық сальдосы	-66,9	168,3	233,3	-71,1
банктердің кассаларынан шығыс	16,1	-12,7	30,6	7,8
банктердің кассаларына кіріс	19,6	-14,7	23,3	15,5

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Банктердің кассаларынан жалақы төлеуге қолма-қол ақша берудің өсуі экономикадағы орташа айлық жалақының көтерілуімен түсіндіріледі.

Халықтың депозиттері бойынша қолма-қол ақша берудің өсуі және олар бойынша түсімдердің азаюы олардың өсу қарқынының жалпы төмендеуіне байланысты болды.

Қолма-қол ақшаның көлеміне шетел валютасымен жүргізілген операциялар едәуір ықпал етті, ол 2006 жылғы 3-тоқсанда банктердің шетел валютасын сатып алуға кассалардан қолма-қол теңге беру көлемінің азаюымен және банктердің шетел валютасын сату көлемінің өсуі нәтижесінде банктердің кассаларына қолма-қол теңге түсімдері көлемінің ұлғаюымен сипатталды. Мұндай үрдіс АҚШ долларының айырбас пункттерінің операциялары құрылымында басым үлеске ие екендігін ескере отырып,

теңгенің АҚШ долларына қатынасы бойынша бағамының төмендеуімен түсіндіріледі (3.2.5. Валюта бағамы қараңыз).

– Резиденттердің депозиттері

Резиденттердің депозиттері 2006 жылғы қыркүйектің аяғында 2502,2 млрд. теңгеге жетті. 2006 жылғы 3-тоқсанда олар 16,2% өсті (4-кесте). Заңды тұлғалардың депозиттері 17,6%, жеке тұлғалардікі – 13,4% ұлғайды.

Депозиттер динамикасындағы бірнеше үрдістерді атап өткен жөн. Біріншіден, аударылатын депозиттердің жылдық өсу қарқыны едәуір артты, банктердің кредиттік ресурстарының негізгі дерек көздерінің бірі болып табылатын басқа депозиттердің өсуі баяулады. Басқа депозиттер динамикасында мұндай үрдіс маусымдық факторға байланысты болуы мүмкін: осы кезеңге демалыс уақыты сәйкес келеді, бұл жинақтаулардың ағымдағы тұтыну пайдасына қысқаруын болжамдайды.

Екіншіден, басқа депозиттер құрылымында шетел валютасындағы депозиттердің өсу қарқыны жедел дамыды, ал теңгелік депозиттер баяу өсті. Осы үрдіс теңгенің АҚШ долларына қатынасы бойынша бағамының төмендеуімен түсіндіріледі (3.2.5. Валюта бағамы қараңыз), бұл шетел валютасындағы депозиттердің тартымдылығын арттыруға себепші болды.

4-кесте

Резиденттер депозиттері өзгерістерінің динамикасы (өткен жылдың тиісті кезеңіне қарағанда%)

	4-тоқ.05	1-тоқ.06	2-тоқ.06	3-тоқ.06
Резиденттердің депозиттері	30,1	37,3	49,2	56,3
Теңгемені аударылатын депозиттер	28,6	47,9	46,1	71,2
халықтың	28,2	47,6	42,5	73,5
банктік емес заңды тұлғалардың	30,1	50,1	69,8	57,1
Теңгемен басқа депозиттер	36,4	56,3	84,1	77,4
халықтың	52,8	81,2	87,1	63,7
банктік емес заңды тұлғалардың	20,3	32,6	80,9	94,3
Шетел валютасымен аударылатын депозиттер	91,8	5,2	-1,9	28,7
халықтың	99,7	2,7	-2,5	30,7
банктік емес заңды тұлғалардың	58,9	24,1	1,5	16,4
Шетел валютасымен басқа депозиттер	15,7	20,9	29,1	33,1
халықтың	-2,0	13,0	45,2	36,7
банктік емес заңды тұлғалардың	47,4	34,3	8,5	27,3

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

3.1.3. Экономикаға кредиттер

Екінші деңгейдегі банктердің Қазақстанның экономикасындағы кредиттік экспансиясының жоғары қарқыны 2006 жылғы 3-тоқсанда сақталып отыр. Осы кезеңде экономикадағы кредиттер 22,8% ұлғайды және 3825,5 млрд. теңгеге жетті. Бұл ретте халыққа берілген кредиттер 32,9%, заңды тұлғаларға – 18,4% өсті. Осыған қарамастан заңды тұлғаларға берілген кредиттер 2006 жылғы қыркүйекте экономикадағы кредиттер көлемінің 67,5% ие (11-график).

2006 жылғы қыркүйекте 2005 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда экономикадағы кредиттердің өсуі 80,6% жетті.

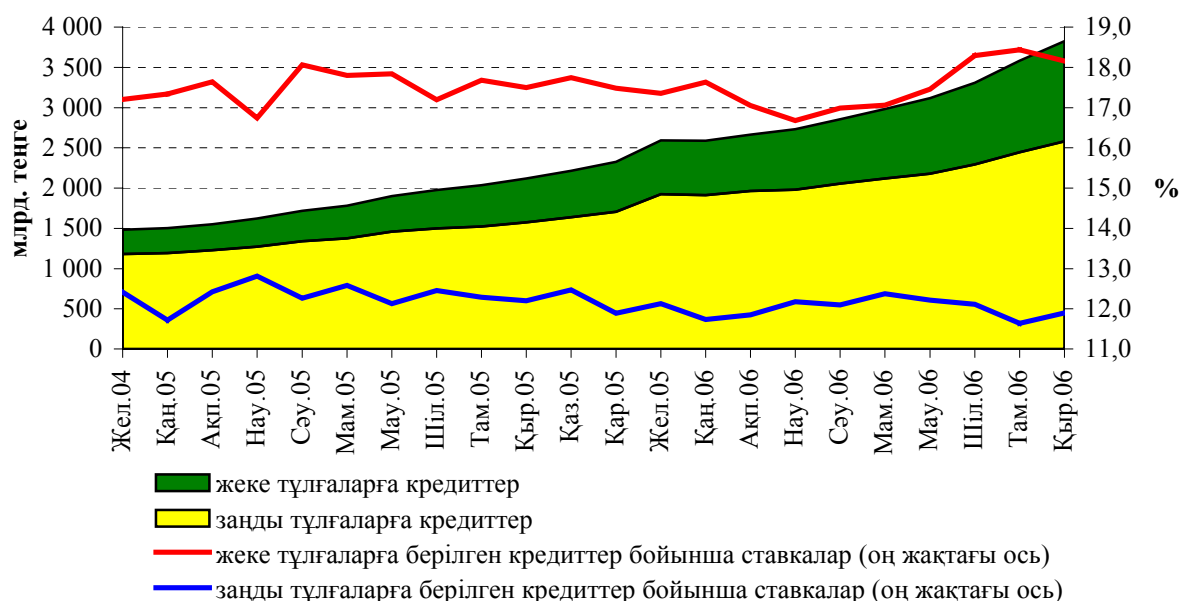
Берілген кредиттер бойынша сыйақы ставкалары түрлі бағыттағы үрдістерді көрсетеді. Заңды тұлғаларға берілген кредиттер бойынша орташа алынған ставка

шілдеде және тамызда төмендеді, ал қыркүйекте оның едәуір өсуі байқалды. Осыған қарамастан, осы ставкалар деңгейі соңғы екі жылда 11,6-12,8% диапазонында ауытқыды (11-график).

Жеке тұлғаларға берілген кредиттер бойынша орташа алынған ставка 2006 жылғы наурызда соңғы 4 жылда ең аз мәнге (16,7%) жетті, одан кейінгі айларда көрсеткіштерінің өсуі байқалады. Қыркүйекте ол аздап төмендеді (11-график).

11-график

Экономикадағы кредиттер және олар бойынша сыйақы ставкаларының динамикасы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

– Занды тұлғаларға берілген кредиттер

Занды тұлғаларға берілген кредиттер 2006 жылғы қыркүйекте 2005 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда 64,0% өсті. Бұл ретте 2006 жылғы 3-тоқсанда олардың жылдық өсуінің аздап жылжуы байқалады.

2006 жылғы 3-тоқсанда 2006 жылдың басында байқалған ұлттық валютадағы кредиттердің өсуімен салыстырғанда шетел валютасындағы кредиттердің өсу қарқынының басым болу үрдісі сақталды (12-график).

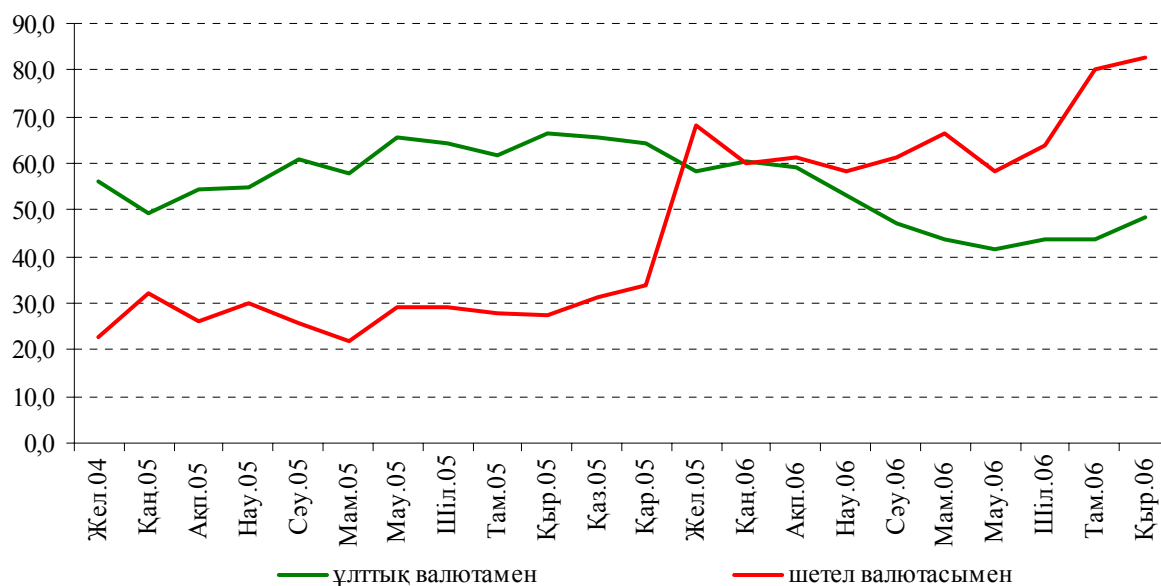
Заемшылардың орташа мерзімді перспективада теңгенің нығайып, бұл теңгелік көрсетудегі кредиттік жүктемелердің төмендеуіне әкеледі деген күтулері осы үрдістің ықтимал себебі болып табылады. Занды тұлғаларға берілген кредиттердің көлемінде орта және ұзақ мерзімді кредиттердің үлесі 2006 жылғы қыркүйектің аяғында 64,7% болды.

Занды тұлғаларға берілген кредиттер құрылымында ең үлкен үлеске 2006 жылғы қыркүйектің аяғында айналым қаражатын (48,0%), негізгі қорларды (14,6%) сатып алуға, сондай-ақ объектілердің жаңадан салуға және қайта жанартуға (13,7%) берілген кредиттер ие болды.

12-график

**Заңды тұлғаларға кредиттер динамикасы
(%, өткен жылдың тиісті кезеңіне қарағанда)**

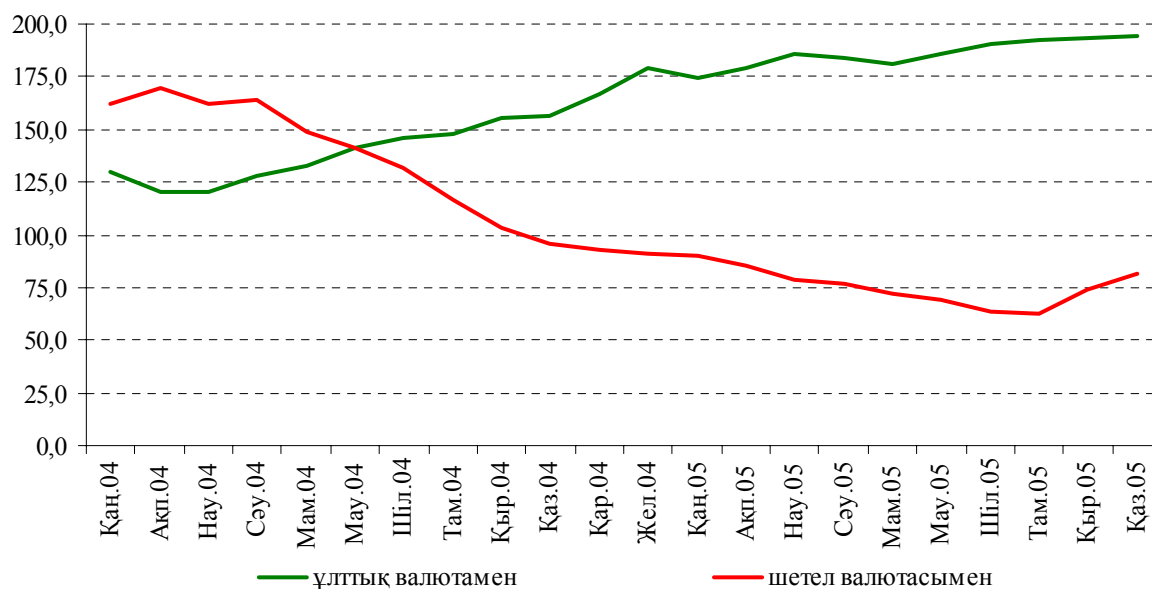
Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

– Халыққа берілген кредиттер

Халыққа берілген кредиттер динамикасында заңды тұлғаларға берілген кредиттер динамикасындағы үрдістерге қарама-қарсы үрдістер байқалады. 2006 жылғы қыркүйекте 2005 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда олар шетел валютасындағы кредиттердің өсу қарқынымен салыстырғанда ұлттық валютадағы кредиттердің үдемелі өсу қарқынымен 2,3 есе ұлғайды (13-график).

13-график

**Халыққа берілген кредиттер динамикасы
(%, өткен жылдың тиісті кезеңіне қарағанда)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Халыққа берілген кредиттердің осы динамикасы кредиттердің қандай мақсаттарға алынатынын көрсететін сияқты. Халыққа берілген кредиттердің құрылымында тұтыну мақсаттарына берілген кредиттер 2006 жылғы қыркүйекте 50,7% ие болды. Бұл ретте қымбат тұратын тұтыну тауарлары шетел валютасына, онша қымбат емес тауарлар ұлттық валютаға алынуы мүмкін.

Құрылысқа және тұрғын үй сатып алуға берілген халық кредиттерінің үлесі 2006 жылғы қыркүйекте 35,5% құрады.

3.2. Ақша-кредит саясатының құралдары және операциялары

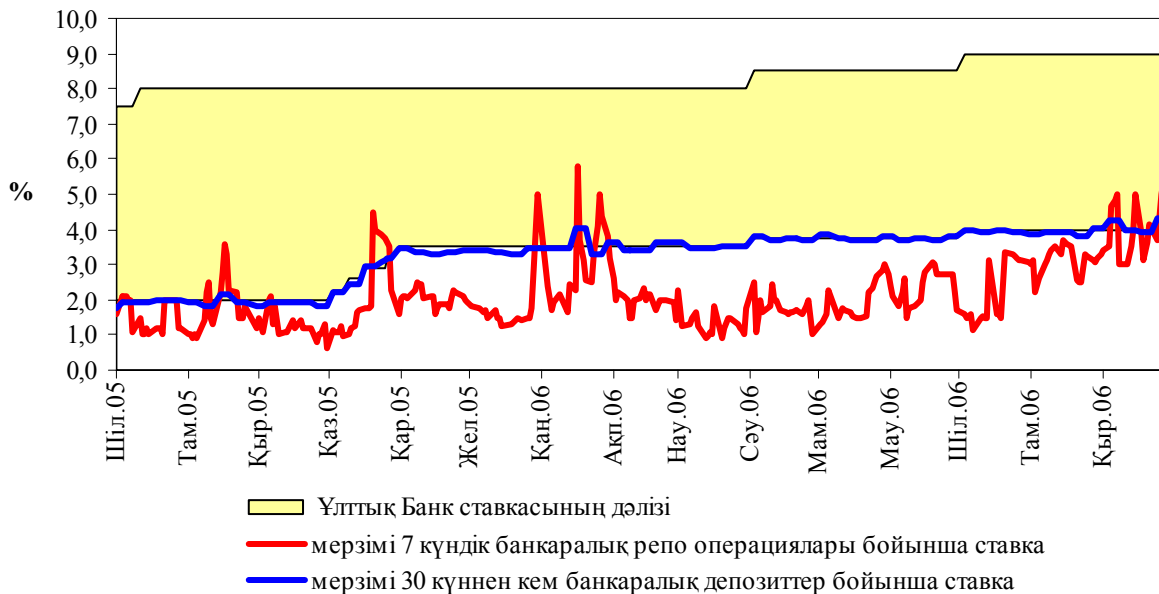
2006 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банктің саясаты ақша-кредитті реттеу шараларын одан әрі қатаңдатуға бағытталды. Бұл кезеңде Ұлттық Банк ставкалары дәлізінің шекаралары жоғарылатылды, сондай-ақ ең төменгі резервтік талаптарды есептеу және орындау тетігі қатаңдатылды.

2006 жылғы 1 шілдеден бастап қайта қаржыландырудың ресми ставкасы (Ұлттық Банк ставкалары дәлізінің жоғарғы шекаралары) 8,5%-дан 9,0%-ға дейін, ал банктерден тартылатын депозиттер бойынша ставка (Ұлттық Банк ставкалары дәлізінің төменгі шекаралары) 3,75%-дан 4,0%-ға дейін жоғарылатылды.

Ұлттық Банк ставкаларының жоғарылауы қаржы нарығында кірістіліктің, атап айтқанда, мерзімдері бойынша салыстырылатын операциялар бойынша кірістіліктің өсу себептерінің біріне айналды. Мерзімі 30 күннен аз банкаралық депозиттер бойынша ставка Ұлттық Банк ставкалары дәлізінің төменгі шекарасы аумағында ауытқыды. Мерзімі 7 күндік банкаралық репо операциялары бойынша ставка 2006 жылғы тамызға дейін дерлік Ұлттық Банк ставкалары дәлізінің төменгі шекарасында болып жалғасқанымен, 2006 жылдың бүкіл 3-тоқсанында тұрақты түрде жоғарылау үрдісін көрсетті. 2006 жылғы қыркүйекте осы операциялар бойынша орташа алынған ставка алғаш рет Ұлттық Банк ставкалары дәлізінің төменгі шекарасынан асатын деңгейде қалыптасты (14-график).

14-график

Ұлттық Банк ставкалары дәлізінің шекаралары

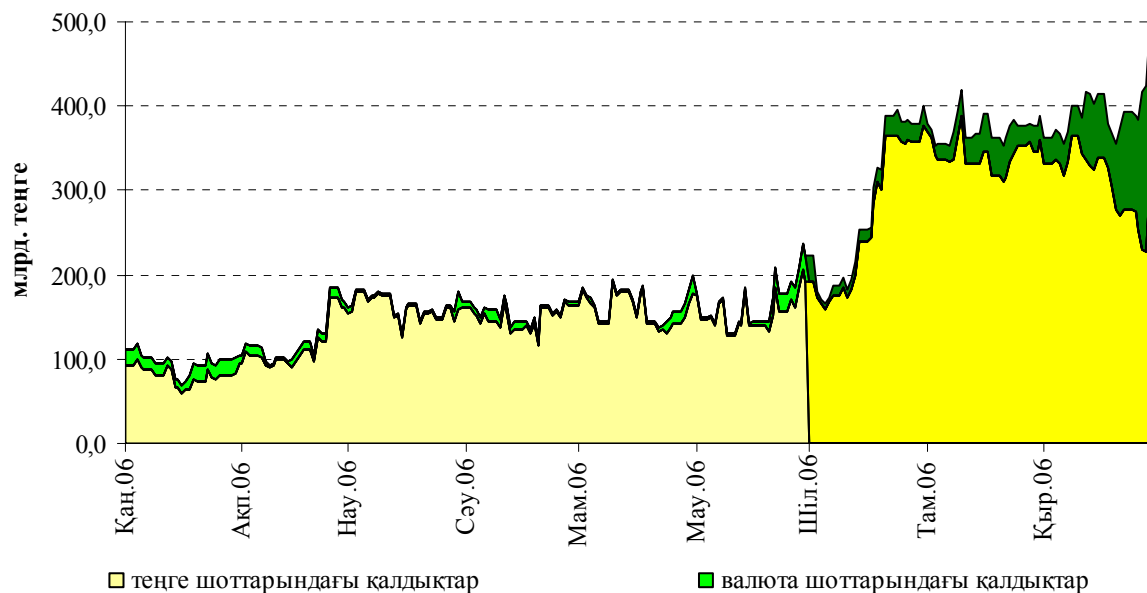

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ең төменгі резервтік талаптардың тетігіне енгізілген өзгерістер (2-қосымша) екінші деңгейдегі банктердің Ұлттық Банктегі корреспонденттік шоттарындағы ұлттық, сол сияқты шетел валютасындағы қалдықтардың едәуір ұлғаюына әкеліп соқты (15-график).

15-график

Банктердің Ұлттық Банктегі корреспонденттік шоттарындағы қалдықтар

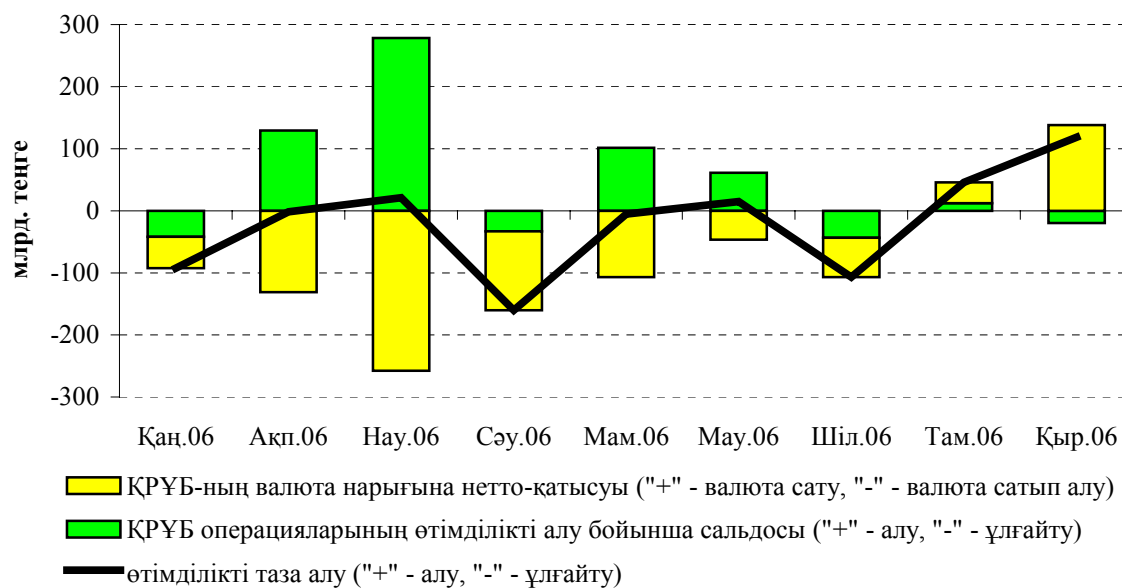
Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Бұл ретте 2006 жылғы қыркүйекте екінші деңгейдегі банктердің Ұлттық Банктегі шетел валютасындағы корреспонденттік шоттарындағы қалдықтар айтарлықтай өсті және олар теңгемен корреспонденттік шоттардағы қалдықтарды алмастырды. Бұл, бір жағынан, ең төменгі резервтік талаптардың нормативін орындауға, ал, екінші жағынан, теңге бағамының АҚШ долларына қарағанда әлсіреуі жағдайында банктердің ең төменгі резервтік талаптар тетігінің қатаңдатылуы салдарынан қол жеткізе алмаған кірістерінің белгілі бір дәрежеде орнын толтыруға мүмкіндік берді.

Осының салдарынан банктердің шетел валютасына деген сұранысы жоғарылады, осының салдары ретінде Ұлттық Банк ішкі валюта нарығында шетел валютасының нетто-сатушысы болып табылды (3.2.5. Валюта бағамын қараңыз). Бұл ретте, екінші деңгейдегі банктердің тарапынан қысқа мерзімді ноталар мен депозиттерге деген сұранысы айтарлықтай төмендеді. Нәтижесінде айналыстағы ноталардың көлемі және Ұлттық Банктегі депозиттердегі қалдықтар қысқарды (3.2.2. Депозиттер тартуды және 3.2.3. Қысқа мерзімді ноталар шығаруды қараңыз). Осыған қарамастан, тұтастай алғанда, 2006 жылғы 3-тоқсанның қорытындысы бойынша Ұлттық Банктің реттеу операцияларының сальдосы (айналыстағы қысқа мерзімді ноталар өзгерістерінің, депозиттер мен ұлттық және шетел валютасындағы корреспонденттік шоттардағы қалдықтардың сомасы) оң болып қалыптасты (16-график).

16-график

Ұлттық Банктің ішкі нарықтағы операцияларының сальдосы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2-қосымша

Ең төменгі резервтік талаптарды қалыптастыру және орындау тетігіне енгізілген өзгерістер

2006 жылдың 1 және 2-тоқсанында ең төменгі резервтік талаптарды есептеу әдістемесін жетілдіру жөнінде жұмыс жүргізілді. 2006 жылғы 27 мамырда Ұлттық Банк Басқармасы «Ең төменгі резервтік талаптар туралы ережені бекіту жөнінде» №38 және «Ең төменгі резервтік талаптардың нормативтерін белгілеу туралы» №39 қаулыларды қабылдады. Бұл өзгерістер 2006 жылғы 12 шілдеден бастап күшіне енді.

Жаңа Ережеге сәйкес, банктің ең төменгі резервтік талаптарды есептеу үшін қабылданатын міндеттемелерінің құрылымына банктің ішкі міндеттемелерінің және банктің өзге де міндеттемелерінің сомасы кіргізіледі. Банктің ішкі міндеттемелері өтелу мерзімдеріне қарамастан, қатаң белгіленген тізбе бойынша резиденттер алдындағы міндеттемелерінің сомасы ретінде айқындалды. Банктің өзге міндеттемелері банктің резидент еместер алдындағы міндеттемелерінің және резиденттік белгісіне қарамастан, борыштық бағалы қағаздар бойынша міндеттемелерінің сомасы ретінде есептеледі.

Резервтік міндеттемелерді (ішкі, сол сияқты өзге міндеттемелер үшін) есепке алғанда, банктің негізгі борыш, ол бойынша сыйақы және мерзімі өткен берешек бойынша міндеттемелерінің сомасы есепке алынады.

Ең төменгі резервтік талаптардың нормативін орындау банктердің резервтік активтер қалыптастыруы арқылы жүзеге асырылады, оларға кассадағы қолма-қол теңге және Ұлттық Банктегі ұлттық және еркін айырбасталатын валюталардағы корреспонденттік шоттардағы ақша жатады.

Банк резервтік активтерге ақшаны резервтік активтерді қалыптастыру кезеңіндегі резервтік активтердің орташа алынған шамасы ең төменгі резервтік талаптарды анықтау кезеңіндегі ең төменгі резервтік талаптардың орташа мөлшерінен кем болмайтындай етіп орналастырады.

Резервтік активтерді қалыптастыру кезеңі он төрт күнтізбелік күнді құрайды және ең төменгі резервтік талаптарды анықтау кезеңі басталатын аптаның бірінші

бейсенбісінен басталып, ең төменгі резервтік талаптарды анықтау кезеңі басталатын аптаның сәрсенбісінде аяқталады.

Ең төменгі резервтік талаптарды анықтау кезеңі он төрт күнтізбелік күнді құрайды және ең төменгі резервтік талаптарды анықтаудың он төрт күндік кезеңінің бірінші сейсенбісінде басталып, соңғы дүйсенбісінде аяқталады.

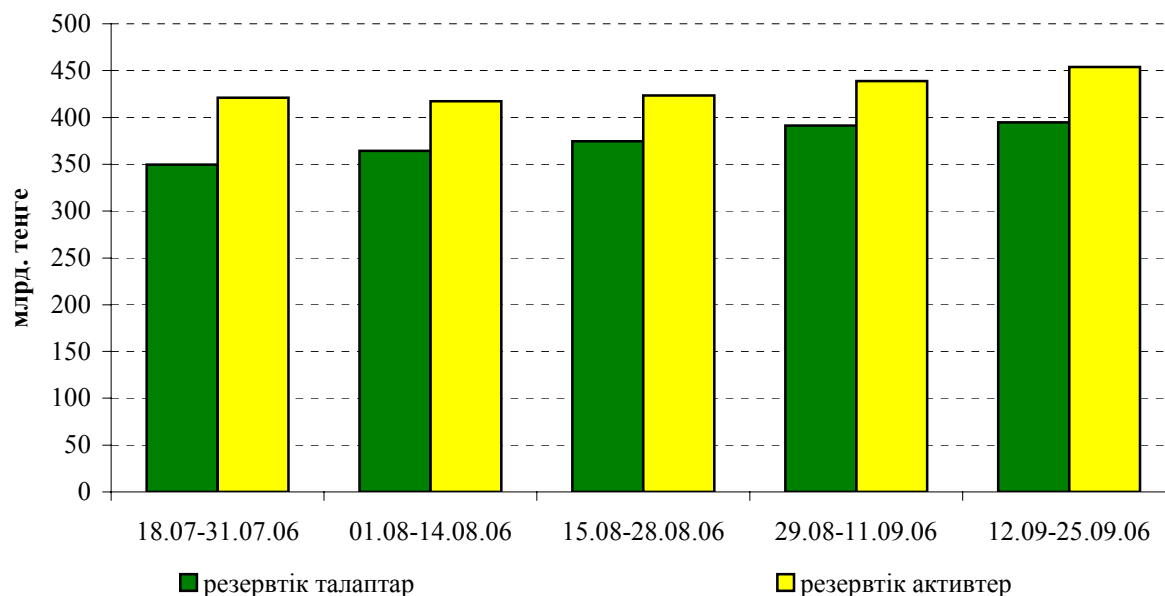
Екінші деңгейдегі банктерге қойылатын ең төменгі резервтік талаптардың нормативтері банктің ішкі міндеттемелері үшін 6% мөлшерінде және банктің өзге міндеттемелері үшін 8% мөлшерінде белгіленді.

3.2.1. Ең төменгі резервтік талаптар

2006 жылғы 3-тоқсанда ең төменгі резервтік талаптарды қалыптастыру және орындау тетігінің өзгерісінен (2-қосымша) кейін екінші деңгейдегі банктердің артық өтімділігі айтарлықтай қысқарды. Орташа алғанда, осы кезеңде резервтік активтер резервтеудің қажетті көлемінен 15% дерлік асты (17-график).

17-график

Ең төменгі резервтік талаптардың нормативін орындау

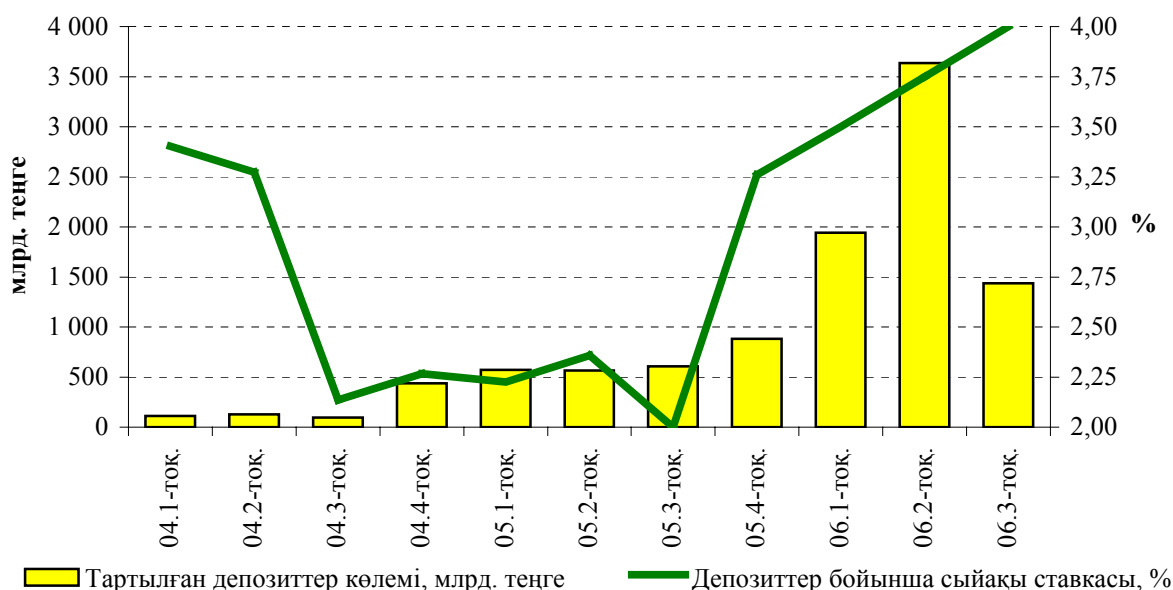
Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

3.2.2. Депозиттер тарту

2006 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банк 1439,2 млрд. теңгеге екінші деңгейдегі банктерден теңгедегі депозиттерді тартты. Тартылған депозиттердің көлемі өткен тоқсанмен салыстырғанда 2,5 есе қысқарды. Депозиттерді тарту мерзімі 7 күнді құрады. Тартылған депозиттер бойынша сыйақы ставкасы 2006 жылғы 3-тоқсанда 4% құрады (18-график).

18-график

Ұлттық Банк тартқан депозиттер бойынша сыйақы көлемі және ставкалары

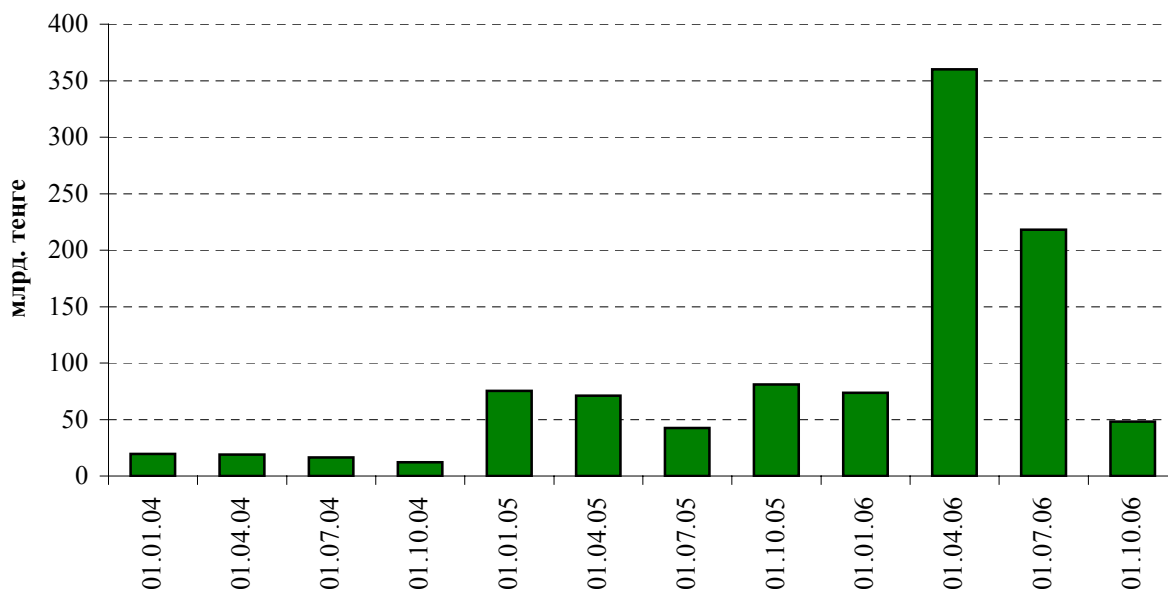

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2006 жылғы 3-тоқсанда екінші деңгейдегі банктерден тартылған депозиттер көлемінің төмендеуі Ұлттық Банктің олар бойынша өтелмеген міндеттемелер көлемінің 4,5 есе азайып, 48,3 млрд. теңгеге дейін жетуіне әкелді (19-график).

19-график

Ұлттық Банктің екінші деңгейдегі банктерден тартылған депозиттер бойынша өтелмеген міндеттемелерінің көлемі

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

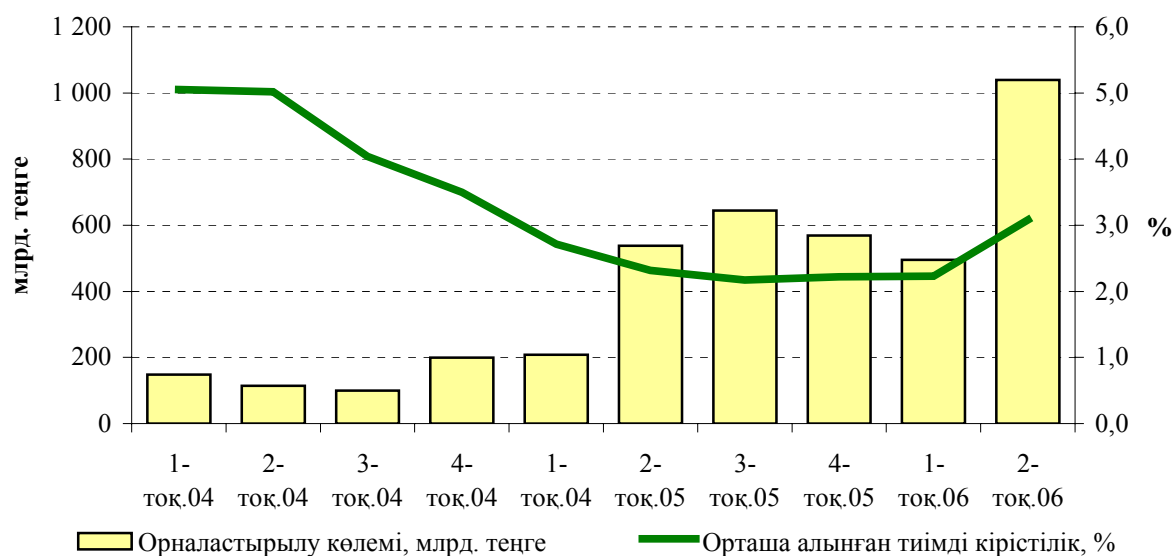
3.2.3. Қысқа мерзімді ноталар шығару

2006 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру тарихи тұрғыдан ең жоғарғы деңгейіне жетіп, 1002,1 млрд. теңге болды, бұл өткен

тоқсандағы көлемінен 3,6% аз. Ноталар 28 күндік айналыс мерзімімен шығарылды. Орналастырылған ноталар бойынша орташа кірістілік 2006 жылғы 2-тоқсандағы 3,08%-дан 2006 жылғы 3-тоқсандағы 3,08%-ға дейін жоғарылады (20-график).

20-график

Қысқа мерзімді ноталарды орналастыру көлемі және олар бойынша кірістілік (кезең ішінде)

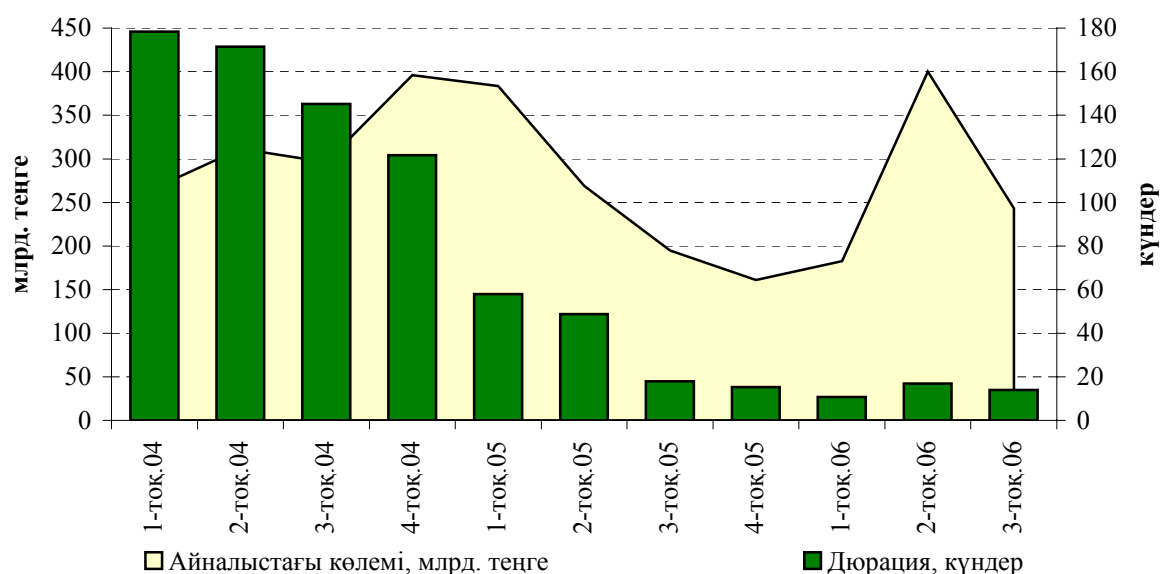

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2006 жылғы қыркүйектің аяғында айналыстағы қысқа мерзімді ноталар көлемі 243,4 млрд. тенге болды, бұл 2006 жылғы 2-тоқсанның аяғындағы көлемінен 39,2% аз. Айналыстағы ноталар дүрациясы 2006 жылғы 3-тоқсанның аяғында 14 күнге дейін төмендеді (21-график).

21-график

Айналыстағы қысқа мерзімді ноталар (кезең аяғында)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

3.2.4. Заемдар беру

2006 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банк қайта қаржыландыру заемдарын, сондай-ақ арнайы мақсаттағы заемдарды берген жоқ.

3.2.5. Валюта бағамы

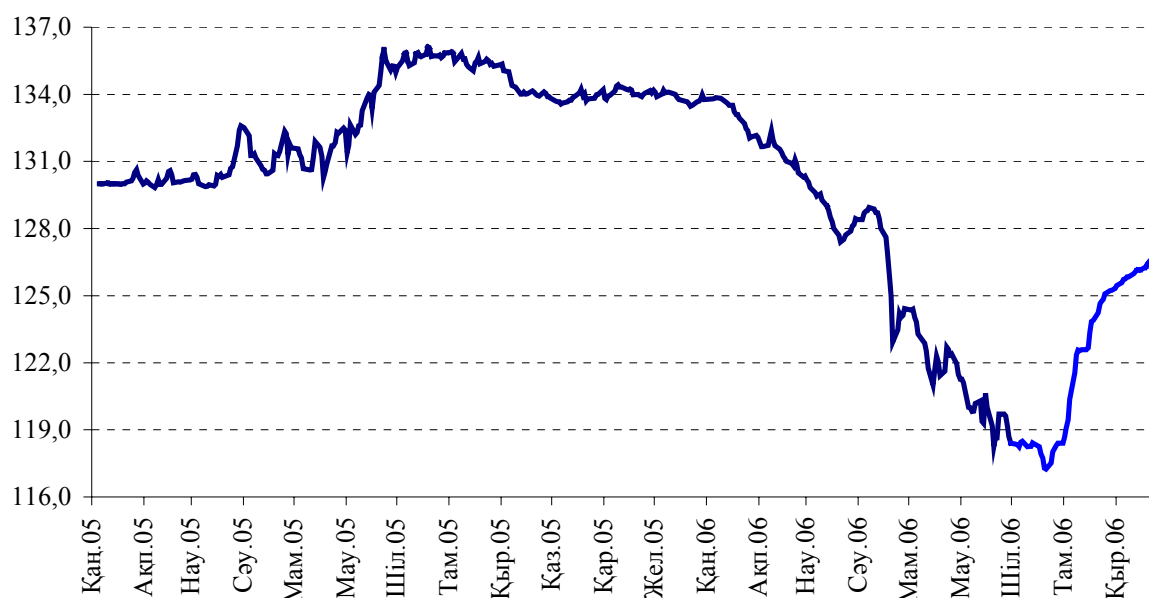
2006 жылғы 3-тоқсанда ішкі валюта нарығында теңге бағамының АҚШ долларына қатысты динамикасында өзгеріс болды. Тұтастай алғанда, тоқсанның қорытындысы бойынша теңгенің АҚШ долларына қатысты бағамы 7,4% – 118,41 теңге/1 АҚШ долларынан 127,22 теңге/1 АҚШ долл. дейін құнсызданды.

2006 жылғы шілдеде АҚШ долларына қарағанда теңгенің номиналдық биржалық бағамы өзгерген жоқ (маусымның аяғындағыдай, шілденің аяғында ол бір доллар үшін 118,41 теңгені құрады). Тамызда теңгенің номиналдық айырбастау бағамы АҚШ долларына қарағанда 5,8%, қыркүйекте 1,5% құнсызданды.

2006 жылғы 3-тоқсанда теңгенің орташа алынған айырбас бағамы 2006 жылғы 2-тоқсандағы көрсеткішпен салыстырғанда 0,2% нығайып, бір АҚШ доллары үшін 122,42 теңге болды. Тоқсан ішінде теңге АҚШ долларына қатысты 1 доллар үшін 117,25 теңге – 127,22 теңге аралығында өзгерді (22-график).

22-график

Теңгенің АҚШ долларына шаққандағы номиналдық айырбас бағамының динамикасы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

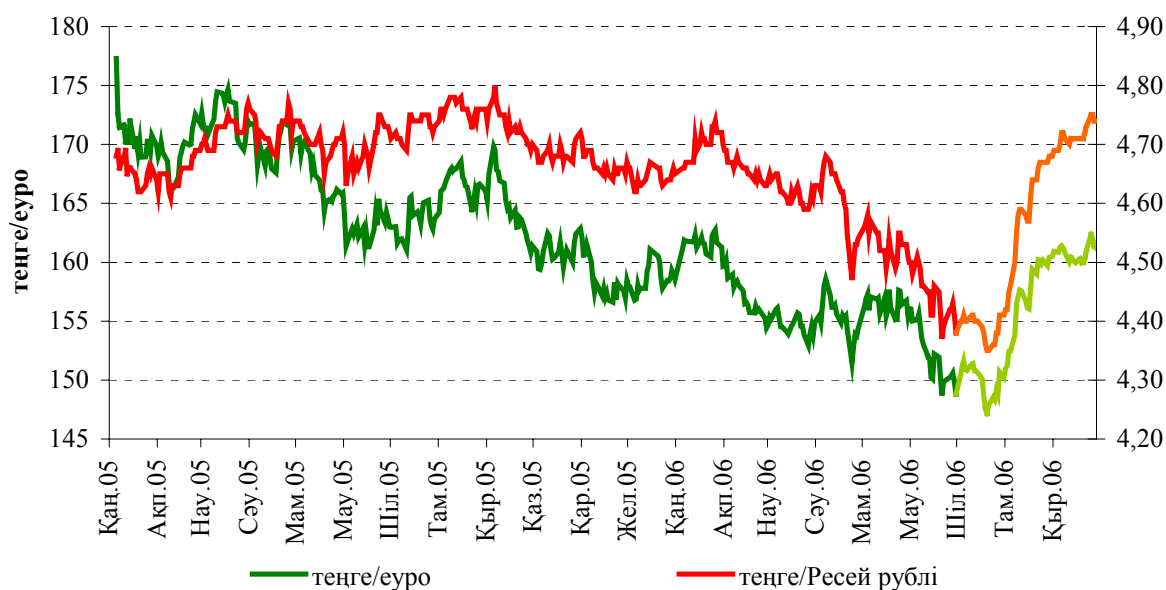
Ресей рублімен мәмілелердің көлемі ішкі валюта нарығының биржалық бөлігінде шамалы ғана болғандықтан, ал 2006 жылғы 3-тоқсанда еуромен мәмілелер мүлдем жасалмағандықтан, теңгенің осы валюталарға қарағандағы бағамы АҚШ долларына қатысты кросс-бағамның негізінде есептеледі. Тиісінше, теңге бағамының еуроға және ресей рубліне қатысты динамикасы теңге бағамының АҚШ долларына қатысты динамикасымен, біртұтас еуропалық валютаның халықаралық қаржы нарығындағы ахуалымен және Ресей Орталық Банкінің ресейлік рублінің валюталар қоржынына қатысты айырбас бағамы жөніндегі саясатымен айқындалды.

2006 жылғы 3-тоқсанда теңгенің еуроға және Ресей рубліне қатысты ресми бағамы 8,4% құнсызданды (23-график).

23-график

Теңгенің еуроға және Ресей рубліне шаққандағы ресми бағамының динамикасы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2006 жылғы 3-тоқсанда ішкі валюта нарығы бірқатар факторлардың ықпалымен дамыды. Сыртқы факторлар (энергия ресурстарының бағасы, әлемдік валюта нарығы) теңгеге жоғары қысым көрсетті, ал ішкі факторлардың әрекеті бұл қысымның төмендеуіне әкелді. Бұл ретте ішкі факторлар сыртқа факторларға қарағанда нарыққа көбірек ықпал етті, осының нәтижесінде теңгенің номиналдық әлсіреуі болды.

Теңге бағамының динамикасындағы үрдістің ауысуы бірнеше ішкі факторларға байланысты болды, бұлар Ұлттық қордың активтерін айырбастау үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі тарапынан да, Ұлттық Банктің және Қазақстан Республикасының Қаржы ұйымдарын және қаржы нарығын реттеу мен қадағалау агенттігінің бірқатар талаптарын орындау үшін банктердің тарапынан да шетел валютасына деген сұраныстың өсуіне әкеліп соқты (3-қосымша).

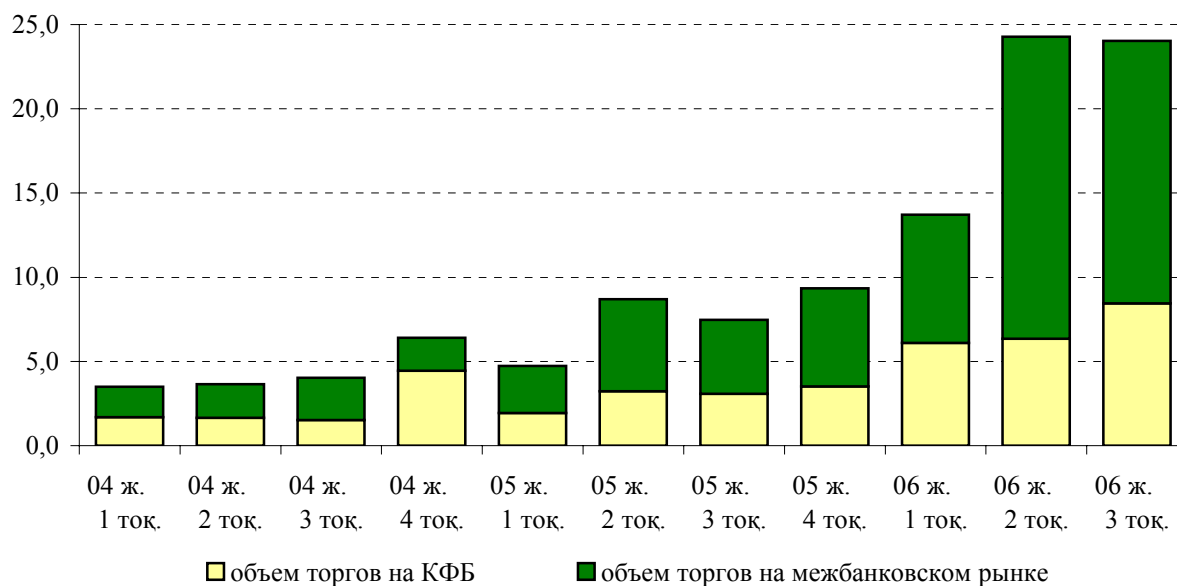
Осы шаралар отандық банктер үшін сырттан қарыз алудың тартымдылығын төмендетуге бағытталған, соның нәтижесінде банктердің сырттан қарыз алуының өсу қарқыны қысқаруы тиіс. Бұл, өз кезегінде, ішкі нарыққа шетел валютасының түсу көлемінің азаюына және тиісінше теңгеге жоғары қысымның төмендеуіне әкеледі.

Тұтастай алғанда тоқсан бойы ішкі валюта нарығындағы жағдай шетел валютасына деген сұраныстың жоғарылауымен ғана емес, сонымен бірге сауда-саттықтың үлкен көлемімен де сипатталды.

2006 жылғы 3-тоқсанда Қазақстан Қор Биржасында долларлық позициядағы биржалық сауда-саттық көлемі 8,5 млрд. АҚШ долларын құрады, бұл 2006 жылғы 2-тоқсандағы көлемнен 33,6%-ға артық. Биржадан тыс валюта нарығындағы операциялардың көлемі 2006 жылғы 3-тоқсанда алдыңғы тоқсанмен салыстырғанда 13,3%-ға төмендеп, 15,6 млрд. АҚШ долларын құрады (24-график).

24-график

Ішкі валюта нарығындағы сауда-саттық көлемі, млрд. АҚШ доллары

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

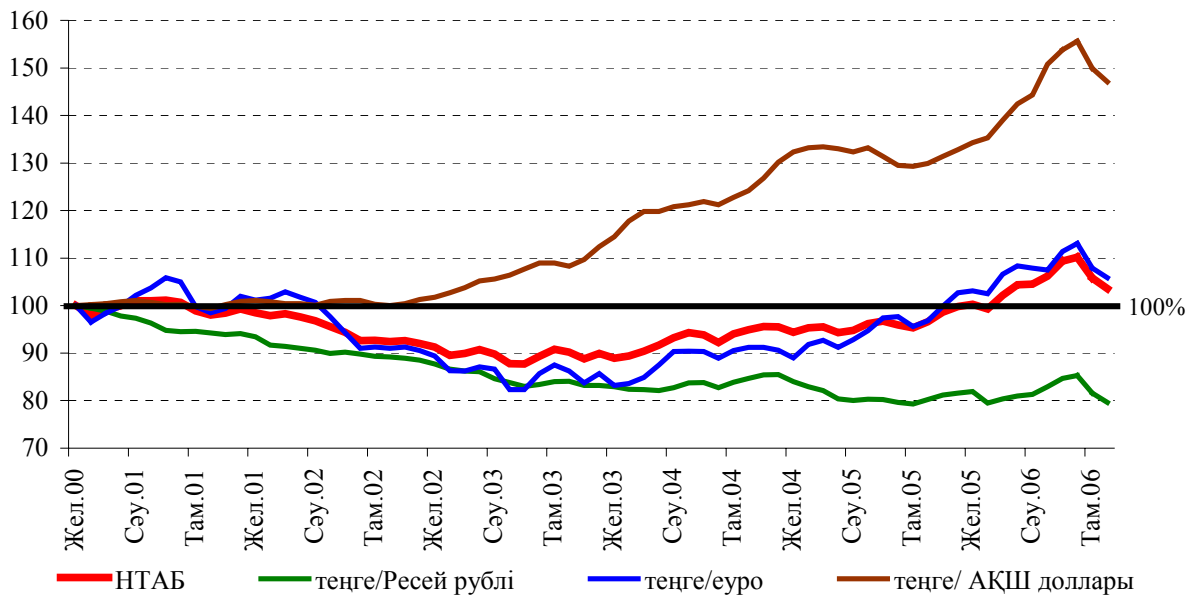
Қаралып отырған кезең ішінде шетел валютасына деген сұраныстың оған деген ұсыныстан артуы жағдайында Ұлттық Банк ішкі нарықта шетел валютасын нетто-сатушы болып табылды. Бұл ретте 2006 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банктің ҚҚБ қатысу коэффициенті 10,7%-ды құрады.

Ұлттық қордың мақсаты үшін Ұлттық Банк 2006 жылғы 3-тоқсанда ішкі нарықта 315,8 млн. АҚШ доллары сомасына, қыркүйекте 304,6 млн. АҚШ доллары сомасына шетел валютасын сатып алды.

2006 жылғы 3-тоқсанның қорытындысы бойынша теңгенің нақты тиімді айырбас бағамының (НТАБ) индексі және негізгі валюталарға теңгенің нақты айырбас бағамының индекстері төмендеген. Сонымен теңгенің НТАБ индексі 5,3%-ға төмендеген, нақты көрсеткіште теңге АҚШ долларына қатысты 4,4%-ға, еуроға қатысты 4,9%-ға, Ресей рубліне қатысты – 6,0%-ға құнсызданған (25-график).

25-график

**Теңгенің нақты айырбас бағамдарының индекстері
(2000 жылғы желтоқсан = 100%)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

3-қосымша

Ішкі нарықтағы валютаға сұраныстың өсуіне әсер еткен саясаттағы өзгерістер

2006 жылғы 1 шілдеден бастап біріншіден, Ұлттық қордың жұмыс істеуінің жаңа механизмінің күшіне енуіне байланысты Ұлттық Банк Қазақстан Республикасының Ұлттық қорының активтерін айырбастау және қайта айырбастау ережесін қабылдады. Оған сәйкес Ұлттық Банк Ұлттық қор үшін алтын валюта активтерінен шетел валютасын сатумен қатар ішкі нарықта шетел валютасын сатып алуына болады.

Екіншіден, 2006 жылғы шілдеде ең төменгі резервтік талаптар бойынша жаңа ереже күшіне енді. Ережеге өзгерістер ең төменгі резервтік талаптардың ұлғаюына әкелді, бұл резервтік активтердің, оның ішінде шетел валютасындағы резервтік активтердің өсуіне ықпал етті.

Үшіншіден, теңге бағамының динамикасына Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі қабылдаған екінші деңгейдегі банктердің сырттан қарыз алуларын шектеу шаралары ықпал етті.

2006 жылғы 1 шілдеден бастап республикамыздың резидент еместері алдындағы қысқа мерзімді міндеттемелерінің ең жоғарғы лимиті банктің меншікті капиталы мөлшерінде белгіленді.

2006 жылғы 1 қыркүйектен бастап Standard & Poog's агенттігінің «А» деңгейінен төмен емес егемен рейтингі немесе басқа бір халықаралық рейтингтік агенттіктердің осындай деңгейдегі рейтингі бар елдердің шетелдік валюталары бойынша және де «еуро» валютасы бойынша банктің меншік капиталының көлемінен 15%-дан 12,5%-ға дейін, ал валюталық нетто-позиция бойынша банктің меншік капиталының көлемінен 30%-дан 25%-ға дейін оның валюталық позициясының лимиттері төмендетілді.

3.2.6. Вексельдерді қайта есепке алу

3-тоқсанда вексельдерді қайта есепке алу және өтеу бойынша операциялар жүргізілмеді. Ұлттық Банк портфелінде 2006 жылғы 1 қазанда 1,0 млрд. теңге сомасына вексель болды.

4. Инфляция болжамы

4.1. 2006 жылғы 3-тоқсанға инфляция болжамын бағалау

Инфляцияның 2006 жылғы 3-тоқсанда нақты қалыптасқан деңгейі (1,0%) алдыңғы шыққан «Инфляцияға шолуда» жарияланған осы кезеңге арналған болжамға сәйкес келеді (0,9-1,1%). Бұл ретте айырма айлар бойынша нақты және болжамды деңгейлер арасында байқалды. Мысалы, шілде айында инфляцияның нақты деңгейі толығымен болжамға сәйкес келді, ал тамыз айында болжам аздап жоғарылаған, ал қыркүйекте нақты инфляция болжамынан аз болды.

Инфляцияның нақты деңгейі жылдық көрсеткіште 2006 жылғы қыркүйектің аяғында болжамнан аз ғана асты. Мысалы, инфляция 2006 жылғы қыркүйекте болжам болғанда 8,5% деңгейде, 8,4% қалыптасты.

4.2. 2006 жылғы 4-тоқсанға инфляция болжамы

2006 жылғы 4-тоқсанда инфляция 2,4-2,6% шегінде (2005 жылғы 4-тоқсанда – 2,4%) болады деп күтілуде, бұл 2006 жылғы желтоқсанның аяғында жылдық көрсеткіште 8,5%-ға сәйкес келеді.

Қазаннан бастап желтоқсан аралығындағы кезең желтоқсан мерекелерінің салдарынан тұтыну нарығында сұраныстың өсуімен сипатталады. Нәтижесінде осы кезеңде бағалар жыл бойғы ең жоғары деңгейді көрсетіп отыр.

2006 жылғы 3-тоқсанда жеміс-жидектер бағасының маусымдық төмендеуінен кейін олардың қазан-желтоқсан айларында көтерілуі күтілуде. Сонымен қатар, жұмыртқа, сүт және ет өнімдері сияқты тауарлардың бағасы одан әрі өседі. Нәтижесінде 4-тоқсанда азық-түлік тауарларының қымбаттауы күтілуде.

Жыл аяғында жанар-жағар материалдары бағасының өсу қарқыны біршама бәсеңдейді деп күтілуде. Осы жағдайға нарықтағы сұраныстың төмендеуі де, сыртқы нарықтағы энергия тасымалдауыштардың тұрақтылығы да әсер етеді.

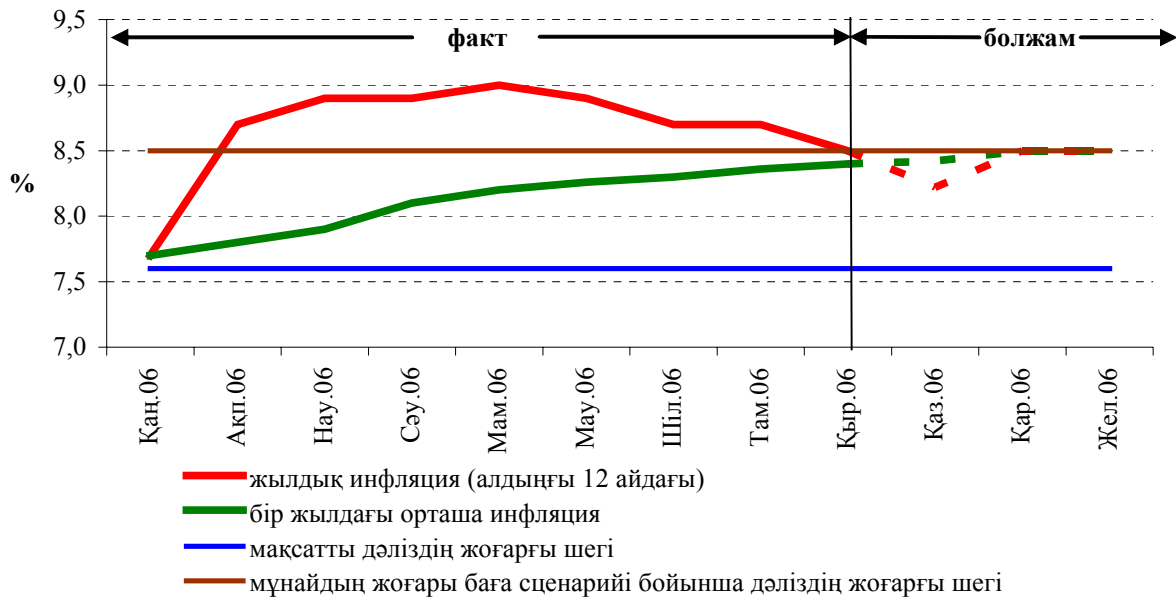
Ұлттық Банк 2006 жылдың басында ақша-кредит саясатын қатаңдату бойынша қабылдаған шаралар қазірдің өзінде инфляцияны ұстап тұруға әсер ете бастады, бұл жылдық көрсеткіште 2006 жылғы мамырда 9,0%-дан 2006 жылғы 8,5%-ға дейін төмендеді.

Ұлттық Банктің инфляцияны реттеу жөніндегі саясаты Ақша-кредит саясатының 2006-2008 жылдарға арналған негізгі бағыттарына сәйкес жүргізіледі. Оларды дайындау кезінде мұнайға әлемдік бағаның өзгеруіне байланысты экономика дамуындағы екі сценарийлік нұсқа: негізгі сценарий (мұнайға қалыпты баға сценарийі) және мұнайға жоғары баға сценарийі.

Бұл ретте 2006 жылдың қорытындысы бойынша Ұлттық Банк инфляция жыл аяғында да, жыл бойына орташа алғанда да 8,5% шегінде болады деп күтуде, бұл Ақша-кредит саясатының 2006-2008 жылдарға арналған негізгі бағыттарында айқындалған мұнайға жоғары баға сценарийі бойынша инфляция болжамына сәйкес келеді, бұл 2006 жылы іске асырылады (26-график).

26-график

2006 жылғы инфляция фактісі және болжамы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Үкімет өз тарапынан 2006 жылы тұтыну нарығындағы бағаларды тұрақтандыру бойынша шараларды жалғастыруда. Атап айтқанда, оның ішінде, бәсекелестік ортаны қамтамасыз ету жағдай жасау нарықты тұтыну тауарларымен толтыру бойынша шаралар қолдануда.

Сонымен бірге, халыққа арналған тауарлар мен қызметтің негізгі топтарының, бірінші кезекте, азық-түлік, әсіресе ет және жеміс-көкөніс бағаларының негізсіз өсуіне жол бермеу жөнінде жұмыстар атқарылуда, баға айла-шарғысының алдын алу, адал емес бәсекелестікті нарық субъектілерінің өзінің басым жағдайын пайдасына шешуді анықтау және шаралары әзірленуде.

4.3. 2007 жылғы инфляция болжамы

Қазіргі уақытта Ұлттық Банк Ақша-кредит саясатының 2007-2009 жылдарға арналған негізгі бағыттарын әзірлеу бойынша жұмыстар жүргізуде, онда Қазақстандағы инфляция деңгейі жөнінде жақын арадағы перспективаларына болжамдар айқындалады.

Сонымен қатар, осы құжатта Ұлттық Банк ағымдағы экономикалық ахуалға сәйкес келетін ақша-кредит саясатының қаржы нарығына әсер етуінің негізгі шараларын әзірлейді. Ұлттық Банктің ашық нарықтағы операциялары көлемінің ұлғаюы, ресми ставкалардың жоғарылауы, ЕРТ нормативтерінің жоғарылауы ықтимал шаралар бола алады.

Бұл шаралар қаржы нарығының қысқа мерзімді құралдары бойынша нарықтық ставкалардың өсуіне және де кредит ресурстардың қайсыбір қымбаттауына ықпал етуі мүмкін, бұл кредиттеудің және ақша ұсынысының өсу қарқынын төмендетуге мүмкіндік береді, осылайша жиынтық сұраныс және инфляция деңгейіне әсер етеді.

Бұл ретте, Ұлттық Банк 2007 жылы орташа алынған инфляция 2006 жылғы көрсеткіштерден аспайды деп күтеді. Біздің бағалауымыз жекелеген факторлардың теріс әсері жалғасатыны, ал Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының операциялары инфляцияға біршама кешігіп әсер белгілі бір деген болжамдарымыздан шығып отыр.

4.3.1. 2007 жылғы 1-тоқсандағы инфляция болжамы

2007 жылғы 1 тоқсандағы инфляция болжамы 2,0-2,3%-ды құрайды. Тұтастай алғанда ол алдыңғы жылдарға тән (2006 жылғы 1-тоқсанды қоспағанда) 1-тоқсанның инфляциялық үрдістеріне сәйкес келеді.

Бұл болжамның негізінде бірнеше жағдай жатыр. Біріншіден, «жоғарғы» 4-тоқсаннан кейін деңгейінің түсетіндігін білдіретін инфляция динамикасындағы маусымдылық. Екіншіден, 2006 жылы инфляцияға әсер еткен факторлардың ықпалы сақталады. Үшіншіден, инфляциялық үдерістің «тежелуіне» Ұлттық Банк 2006 жылы қабылдаған шаралар ықпал етеді.

2007 жылғы 1-тоқсанның қорытындысы бойынша жылдық инфляция 7,5-7,7% деңгейде болады деп күтілуде.